

TDK DOLGOZAT

Miért más? – Az azonos neműek párkapcsolatai Magyarországon

Jelige: Mariposa

Miért más?

Az azonos neműek párkapcsolatai Magyarországon

„Minden állat egyenlő, de némelyik állat egyenlőbb a többinél”

Orwell

A XXI. század nem csupán a technika, a kommunikáció és a tudomány területén hozott áttörő újításokat, a társadalom is merőben más képet mutat, mint száz, ötven vagy akár húsz évvel ezelőtt. Nincs ez másként az alapvető egységnek mondott család esetében sem. Egyre kevesebb példát látunk – és ehhez még statisztikai adatok sem kellenek feltétlenül, hiszen támaszkodhatunk hétköznapi tapasztalatainkra – a „hagyományos”, azaz gyermekközpontú, házasságon alapuló család-modellre. Az elmúlt évtizedek társadalmi, gazdasági, gondolkodásbeli változásainak köszönhetően napjainkban egyre kevesebb a házasságkötés, a gyermekek házasságon kívül születnek, és ezzel egy időben kitartóan növekszik a válások száma.¹ Egyre többen választják azonban a házassággal szemben „alternatívaként” a hosszan tartó jegyességet, „papír nélküli” együttélést, a mozaik családot és az élettársi kapcsolat különböző formáit. Ezek mind kölcsönös gondoskodáson, szereteten, egymás támogatásán alapuló kapcsolati formák, s mint ilyenek, joggal tartanak igényt megbecsülésre, elismerésre, értékeik védelmére. A jogalkotó ezt igyekszik elismerni és törekszik reagálni a megváltozott körülményekre, figyelembe véve az emberek igényeit. Legalábbis azt hinnénk, mert ez nincs így mindig. Mi történik, ha két azonos nemű személy szeretné, hogy hosszú távú, monogám kapcsolatát védendő értéként ismerje el az állam vagy akár gyermeket szeretne nevelni? Ebben az esetben a helyzet koránt sem ilyen egyszerű, ekkor minden más. Nem készséges a törvényhozó, nem kérlelhetetlen az Alkotmánybíróság (továbbiakban: AB), mások a jogok, a szabályozás, a követelmények és lehetőségek, mást jelent az egyenlő bánásmód, pedig csak egy különbség van: a párkapcsolatban élők nemi identitása.

E dolgozat célja, hogy bemutassa, milyen eltérésekkel kerülnek szabályozásra az azonos nemű párok esetében a házasság, az élettársi kapcsolat és a család fogalommal kapcsolatos élethelyzetek. Hogyan alakult a szabályozás története a mai helyzetig? Milyen

¹ Somlai Péter – Tóth Olga: A házasság és család változásai az ezredforduló Magyarországon. Educatio 2002. 3. sz. 339-342. o. Hivatkozta Halmai Gábor – Polgári Eszter – Sólyom Péter – Uitz Renáta – Verman Martin: Távol Európától. Fundamentum 2009. 1. sz.

szerepet játszottak az AB határozatai? Miért ragaszkodik az AB a „hagyományos” házasságfogalomhoz, és pontosan mit is tekintett hagyományosnak? Mi a tartalmuk a jelenleg hatályos törvényeknek, és ezek milyen kivetni valót hagynak maguk után? Mit értünk jelenleg Magyarországon „család” megjelölés alatt, mi az oka, hogy a jogalkotó egyes együttélési formákat kihagyott a definícióból. Arra is keresem a választ, hogy a témával korábban foglalkozó tudományos munkákban vannak-e ellentmondások. Lehet-e ezekből következtetéseket levonni olyan lehetőségekre, amelyek nélkülözik a különbségtételt a hetero- és homoszexuális kapcsolatok szabályozásakor? Ezen kívül nagyon fontosnak tartom bemutatni, hogy miben különbözik egymástól a BÉK és a házasság szabályozása. Szükségesek-e ezek a különbségtételek? Illetve bizonyos különbségek nem jelentenek-e diszkriminációt az azonos neműekre nézve? Meglátásom szerint ugyanis vannak indokolatlan, diszkriminatív különbségek. Vizsgálom, hogy az eltérések az azonos, illetve a külön neműek kapcsolatainak szabályozásában milyen mértékben vezethetők vissza az AB tradíció-védő megközelítésére? Nem térnék ki bővebben a témában végzett közvélemény kutatások és szociológiai felmérések számszerű eredményeire. Az e tárgyban tett európai alkotmánybírói, illetve Emberi Jogok Európai Bíróságának döntései sem képezik a dolgozat tárgyát. Szintén nem foglalkoznék részletesebben a külföldi szabályozással, csupán kis kitérőként, hogy bemutassam Magyarország milyen távol áll Európától.² Ezeket a kérdéseket előttem már sokan boncolgatták, mind európai jogi, mind pedig összehasonlító alkotmányjogi szempontból,³ az érdeklődésem a téma iránt pedig alapjogokra, és a diszkrimináció kérdéskörének vizsgálatára irányul.

1. „Meleg helyzet” a határokon túl

Az 1999. május 1-jén hatályba lépett Amszterdami Szerződés 13. cikkelyében a diszkrimináció lehetséges alapjai (nem, faj, etnikai eredet, vallás, véleménynyilvánítás szabadsága, fogyatékoság, életkor) között felsorolja szexuális orientációt is.⁴ Ez volt az első alkalom arra, hogy egy nemzetközi egyezmény reflektált arra, hogy az ilyen alapú megkülönböztetés létező probléma és megoldása nemzetközi összefogást igényel. Az összefogáshoz vezető első lépés 2000-ben történt, mikor „az Európa Tanács Parlamenti

² A távol van Európától szójáték, utalás a következő írásra: Halmai – Polgári – Sólyom – Uitz – Verman: i.m.

³ A témáról bővebben: Szeibert Orsolya: Az élettársak és vagyoni viszonyaik: különös tekintettel a magyar ítélkezési gyakorlatra és a házasságon kívüli partnerkapcsolat szabályozásai megoldásaira Európában. Budapest: HVGORAC, Budapest 2010.

⁴ ILGA-EUROPE Amszterdam után: Szexuális orientáció az Európai Unióban és Magyarországon. Háttér Baráti Társaság a melegekért, Budapest 2000. 10. o.

Közügyűlése 1474. számon ajánlást adott ki az azonos nemű párok helyzetével kapcsolatban, amelyben a tolerancia erősítését, és a homofób jelenségek elleni küzdelem fontosságát hangsúlyozva számos egyéb mellett javasolta a Miniszteri Bizottságnak, hogy hívja fel a tagállamokat, hozzanak szabályokat a regisztrált párkapcsolatok vonatkozásában.”⁵

A házasságot, mint életközösséget az Európa Unió minden tagállama elismeri. A szabályozás azonban tagállamonként nem egységes, a házassághoz szükséges követelmények, például életkor, várakozási idő eltérőek. Legnagyobb különbség az azonos nemű párok házasságkötéséhez való jogával kapcsolatban mutatkozik. Uniós országban kötött házasságot elvileg az EU összes országa elismeri, ez azonban nem igaz teljes mértékben az azonos nemű párok házasságára.⁶ Jelenleg a következő országok engedélyezik az azonos nemű párok házasságát: Belgium (2003), Dánia (2012), Hollandia (2001), Portugália (2010), Spanyolország (2005), Svédország (2009) és Franciaország (2013), Nagy-Britannia, utóbbi 2014. március 29. óta.⁷ Ez 7 ország a jelenlegi 28 tagállamból.⁸ Dánia élen jár ezen a téren: 1989-től létezik a „regisztrált partnerkapcsolat”, és 2010 óta lehetséges a közös örökbefogadás. Érdekes egy pillantást vetni az Amerikai Egyesült Államokra ahol 50 államból hétben ismerik el a melegházasságot.⁹ Az EU-ban a pároknak házasság nélkül is lehetőségük van kapcsolatuk hivatalossá tételére, ennek módja a bejegyeztetés, amelyet egyes tagállamokban bejegyzett élettársi kapcsolat, másokban nyilvántartott élettársi kapcsolat intézményeként ismernek.¹⁰ A tagállamok között nem csupán az elnevezésben, a kapcsolatok tartalmában is hatalmas eltérések vannak. Így abban, hogy milyen jogokkal rendelkeznek a párok, vagyis más uniós országban szerzett jogaikat milyen mértékben ismerik el. Egyes országokban pl. Németországban, a bejegyzett élettársi kapcsolat egyenlő vagy hasonló elismerésben részesül a házassággal, inkább csak névleges a megkülönböztetés, minek oka a vallási tradíciókban keresendő. Általánosságban elmondható, hogy ahol engedélyezik az azonos neműek közti házasságot, ott rendszerint a bejegyzett élettársi kapcsolatot (továbbiakban: BÉK) is elismerik. Nem ismeri el BÉK-et: Bulgária, Ciprus, Görögország, Észtország, Málta, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Románia, Szlovákia. Ezekben az

⁵ 154/2008. (XII.17.) AB határozat

⁶ http://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/index_hu.htm (2014.02.05.)

⁷ Ezen kívül elismeri az azonos neműek házasságát: Norvégia 2009. január 1. óta és Izland 2010. június 27. óta. <http://gaymarriage.procon.org/view.resource.php?resourceID=004857> (2014. 10. 28.)

⁸ Luxemburg 2015. január 1-jével teszi majd lehetővé az azonos neműek házasságra lépését, az élettársi kapcsolatra már 2004 óta lehetőség van

⁹ Ezek a következők: Massachusetts, Connecticut, Iowa, Vermont, New Hampshire, New York, Washington és Washington D.C. a főváros. Az USA tagállamok felsorolását l. Lukács Nikolett: Bejegyzett élettársi kapcsolat – az azonos neműek „22-es csapdája”. Jura 2013. 2. sz. 138-141. o.

¹⁰ http://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/index_hu.htm (2014.02.05.)

országokban is lehetőségük van de facto élettársi kapcsolatra (továbbiakban: DFÉK), ami be nem jegyzett élettársi kapcsolatot jelent. Ez különösen fontos abban az esetben, ha az azonos nemű pároknak nincs lehetőségük a kapcsolatuk bejegyeztetésére vagy a házasságkötésre. A legtöbb uniós ország pontosan nem határozza meg, hogy egy személy milyen módon tudja igazolni, hogy tényleges hosszú távú kapcsolatot tart fenn valakivel. Erre kínál megoldást az ún. együttélési szerződés kötése, de ez sem jelent feltétlenül garanciát a jogérvényesítésre.

Láthattuk, hogy még az EU-n belül is igen változatos a szabályozás módja, a nemzetközi vonatkozó dokumentumoknak azonban van négy közös eleme. Mindegyik elismeri, hogy a család a társadalom természetes és alapvető egysége. Továbbá rögzítik a házasságkötés szabadságát, ugyanakkor tartalmukból nem dönthető el egyértelműen, hogy ez a szabadság csak külön neműekre vonatkoztatható-e. Mindegyik dokumentum deklarálja, hogy az államoknak kötelező védeniük a család intézményét, illetve a házasság felek egyenlőségének rögzítése is mindenütt megtalálható. Hasonlóképpen, az Európai Unió Alkotmányáról szóló Szerződés (EASZ) sem tartalmazta, hogy a házasságkötéshez való jog csak férfi és nő házasságára vonatkozik.¹¹ Bár a dokumentumot nem fogadták el, kiindulási pont volt a későbbi szabályozáshoz. Az Európai Unió Alapjogi Chartája Szabadságjogok című részének 9. cikkében, szintén csak annyit jelent ki, hogy a házasságkötéshez való jogot biztosítani kell, annak tartalmát viszont nem határozza meg.¹² Így akár az azonos neműek is jogosultak lehetnek házasságot kötni, feltéve, hogy ezt a nemzeti jogrend megengedi, mivel nemzetközi szabályozás ennek nem szab gátat.

Változatos az is, ahogyan az alaptörvények foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel: általában nem határozzák meg sem a házasság, sem a család fogalmát, sem pedig ezek tartalmi értékeit. Így például a holland alkotmány kizárólag a magánélet védelméről rendelkezik. A belga alkotmány a házasságot a vallásszabadság kontextusából szabályozza. Rögzíti, hogy a polgári esküvőnek mindig meg kell előznie az egyházi esküvőt.¹³

A fentiekből levonhatjuk azt a következtetést, hogy a szabályozás bár nem egységes Európában, de a jogfejlődés egy irányba tendálódik. Jelesül, egyre több országban nyílik meg a lehetőség a homoszexuális párok számára a házasságra. Bár kötelezettsége hazánkban nincs arra, hogy kövesse ezt a tendenciát, de a jogfejlesztés érdekében bevett szokás a nyugati minták átvétele. A társadalmi igényre való válaszként, az egyenlő bánásmód teljes mértékű

¹¹ Drinóczi Tímea – Zeller Judit: A házasság és a család alkotmányjogi jellege. JURA 2006. 1. sz. 17. o.

¹² A szóban forgó cikk teljes szövege: „A házassághoz és a családalapításhoz való jogot az e jogok gyakorlását szabályozó nemzeti törvények szerint biztosítani kell.”

¹³ Drinóczi – Zeller: i.m. 18. o.

biztosítása érdekében, véleményem szerint most is szükséges lenne a meglegházasságot legalizáló államok nyomába lépni.

2. A magyar szabályozás: házasság, mint a hagyomány

A magyar Alaptörvény az L) cikkben rendelkezik a házasságról és a családról, a következők szerint.

Az L) cikk (1) bekezdése szerint: *Magyarország védi a házasság intézményét mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony.*¹⁴ A bekezdés e formáját az Alaptörvény negyedik módosításának 1. cikke állapította meg, és 2013. április 1-től hatályos. Az Alaptörvény eredeti 2011. április 25-ei formájában ez a bekezdés még „*a családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony*” fordulat nélkül volt olvasható. A módosítás 1. cikkhez fűzött részletes indokolásában azt láthatjuk, hogy a kiegészítés indoka annak kifejezésre juttatása, hogy a törvényhozó a család alapjának a házasságot, illetve a szülő gyermek kapcsolatot tekinti. Kifejti, hogy a szülő-gyermek kapcsolat leggyakoribb alapja a vérségi leszármazás alapján jön létre, de ugyanakkor létrejöhet örökbefogadás, örökbefogadó gyámság útján is. „A Javaslat célja, hogy megerősítse a társadalmi alapintézménynek minősülő család törvényi szintű védelmét a történelmi hagyományoknak megfelelően.” A család fogalom alakulása részleteiben nem képezi a dolgozat tárgyát, de mivel az Alaptörvény egy cikkben szabályozza a házasságot és a családot, többször fel fog bukkanni a későbbiekben is, ezért fontosnak tartottam a jelenleg hatályos fogalmat előljáróban rögzíteni.

Az Alaptörvény negyedik módosításában találkozunk a hagyomány fogalommal, amely – mint a későbbiekben látni fogjuk – az AB határozataiban is makacsul visszatér. Fontos kérdés, hogy mit értünk hagyomány alatt? Mi értünk hagyományos házasság-fogalom alatt?

Az egyik első „hagyományos” meghatározásnak az ágostoni ihletésű házasság fogalmat tekintjük, eszerint: „a házaseset minden aktusának alkalmasnak kell lennie az élet továbbadására.”¹⁵ E felfogás főbb elemei a hűség, utódnemzés és a házastársak közötti felbonthatatlan szentség. (Ezt a felfogást jelenítik meg az AB korai döntései is.¹⁶) Az

¹⁴ Az L) cikk további bekezdései: Az L) cikk (2) cikke kimondja, hogy *Magyarország támogatja a gyermekvállalást*. A (3) cikk pedig, hogy *a családok védelmét sarkalatos törvény szabályozza*. A sarkalatos törvény a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény.

¹⁵ Humana Vitae: VI. Pál pápa 1968. évi enciklikája

¹⁶ L. a házasság férfi és nő kapcsolata: 22/1992. (IV. 10.) AB határozat, 14/1995. (III.13.) AB határozat

ágostoni definícióban foglaltak több okból is problémásak. Az egyértelmű, hogyha ebből a fogalomból indulunk ki, akkor azonos nemű párok semmiképp nem tartozhat a házasság definíciója alá. Viszont így kiesnek a házasság meghatározásból azok a meddő házaspárok is, akik nem képesek az „élet tovább adására”. Ugyanők okoztak szintén gondot, az Alaptörvény módosítás előtti szövegének alkalmazásakor, hiszen, mivel nem lehet gyermekük, egyáltalán nem szolgálták a *nemzet fennmaradásának alapját*, így nem tartoztak bele a család fogalmába.¹⁷ Véleményem szerint a jogalkotót nem vezette semmilyen értelmezési megfontolás, csupán felül akarta írni az AB döntését, mikor a nevezett fordulattal kiegészítette az L) cikket. Ez olyan „felülalkotmányozási” cselekmény, melyet esetünkben is látunk, az AB munkájának és véleményének figyelmen kívül hagyásával viszi keresztül azt a jogalkotói szándékot, melyet az AB korábban alkotmányellenesnek nyilvánított.

Alkotmányjogi szempontból a házasságról és a családról elsőként maga az Alkotmány¹⁸ rendelkezett, a 15 §-ában: „A Magyar Köztársaság védi a házasság és a család intézményét”. Kifejezte tehát az állam intézményvédelmi kötelezettségét, nem definiálta azonban sem a házasságot, sem a családot.

A Csjt.¹⁹ 10 § (1) azonban kimondta, hogy házasságot férfi és nő köthet, megfelelő alakiságok betartásával házassági eljárás keretében. Érvényesülnie kell az önkéntesség elvének, a párválasztás szabadságának. A törvény. 23 §-a azt is kifejti, hogy a házastársak egyelőek, a házaselet kérdéseiben közösen döntenek.

Nem találtunk tehát egyértelmű definíciót hagyományra, de az többször megjelenik, hogy a házasság a társadalomban elfogadott módja „férfi és nő életközössége”, már a bevezetőben utaltam rá, hogy a házasság felfogása a társadalomban már a XX. században hatalmas változáson ment keresztül. Nincs ez másként a család társadalmi felfogásával sem. Annak magyarázatára, hogy a változásokra miért is kell a jogalkotónak reagálnia, álljon itt egy indokolás Bragyova András tollából: „A házasság alkotmányos fogalma változhat, sőt változnia kell, ha a társadalomban uralkodónak elfogadott házasság és családfelfogás megváltozik, melynek követése a törvényhozó feladata. Erre annál is inkább szükség van, mert a családjogi törvényhozás általában is a tapasztalatok szerint nehézkesen követi a család társadalmi változásait.”²⁰ Az AB elismeri a társadalomban zajló változásokat „Az utóbbi évtizedekben (...) mozgalmak indultak...”, de ugyanakkor megjegyzi, hogy ez nem jelent

¹⁷ L. bővebben az alábbi 4. pontban.

¹⁸ 1949. évi XX. törvény

¹⁹ 1952. évi IV. törvény, hatályos 2012.06.30.-ig

²⁰ Bragyova András 154/2008. (XII.17.) AB határozathoz csatolt különvéleménye

okot a jogalkotónak a „hagyományoktól” való eltérésre. Pedig a hagyományok „tisztelete” nem feltétlenül jogalkotói feladat, hiszen akkor a jogrendszer nem tudna fejlődni.²¹ A törvényhozás csak akkor érheti el célját, ha ténylegesen fennálló és nem a múltban létező, már megváltozott társadalmi viszonyokra reflektál, és azokat szabályozza jogi úton. A megkésett, idejét múlt szabályozás nem járul hozzá a „hagyományok” védelméhez, csupán megakadályozza a jogfejlődést. A társadalmi igények figyelmen kívül hagyása ahhoz vezet, hogy értékek és élethelyzetek maradnak jogi védelem nélkül. A jogok és kötelezettségek rögzítésének elmaradása miatt lehetetlen a jogbiztonság megteremtése, amely pedig „hagyományosan” az állam feladata.²²

3. Házasság az AB értelmezésében

3.1. Házasság fogalom a 14/1995. (III.13.) AB határozatban és a házasság védelme a 22/1992. (IV. 10.) AB határozatban

Az Alkotmánybíróság a határozataiban alakította ki a maga házasság felfogását. Az egyik első összefüggő kifejtést a 14/1995. (III.13.) AB határozat tartalmazza. Az AB későbbi határozataiban is többször visszanyúlt ehhez a fogalomhoz.

„A házasság intézménye kultúránkban és jogunkban is hagyományosan férfi és nő életközössége. Ez az életközösség tipikusan közös gyermekek születését és a családban való felnevelését célozza, amellet, hogy a házastársak kölcsönös gondoskodásban és támogatásban élésének is a kerete. A gyermekek nemzéséhez és szüléséhez való képesség nem fogalmi eleme és nem feltétele a házasságnak, de a házasság eredeti és tipikus rendeltetéséből folyóan a házastársak különeműsége igen.” Az Alkotmánybíróság az indítvány elbírálásakor ebből a komplex feltevésből indul ki. Az indítványozó itt még azt sérelmezte, hogy a Ptk. és a Csjt.²³ nem teszi lehetővé azonos neműek házasságát és nem ismeri el élettársi kapcsolatukat. Utóbbi kérdés már megoldódott, a házasság intézményének megnyitása az azonos nemű párok számára azonban még mindig aktuális célkitűzése az LMBT²⁴ jogokért küzdő szervezeteknek.

²¹ Drinóczi Tímea:– „Nyugodjék BÉKében?”- Az Alkotmánybíróság a bejegyzett élettársi kapcsolatról. Közjogi Szemle 2009. 1. sz. 39-45. o.

²² A „hagyományos” kifejezés utalás arra, hogy már az Alkotmány is tartalmazta a jogok megkülönböztetés nélküli biztosításának állami kötelezettségét L. Alkotmány 70/A §

²³ Az AB által vizsgált törvényi rendelkezések: A házasságról, a családról és gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény 10. § (1) – „Házasságot nagykorú férfi és nő köthet”, a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 578/G. § (1) élettársak fogalmának meghatározása: „házasságkötés nélkül, közös háztartásban érzelmi és gazdasági közösségben együtt élő férfi és nő”.

²⁴ A mozaikszó jelentése: lesbikus-meleg-biszexuális-transzsexuális.

A határozat ezt követően kitér az állam intézményvédelmi köteletségére: „A házasság intézményét, az állam arra tekintettel is részesíti alkotmányos védelemben, hogy elősegítse a házastársak számára a közös gyermekekkel is rendelkező család alapítását.” Ezzel indokolta meg az AB, hogy az Alkotmány 15. § miért említi együtt a törvényhozó a házasság és a család védelmét.²⁵ A védelem két tárgyának együtt történő szabályozását még ma is megfigyelhetjük az Alaptörvény L) cikkében, kifejezésre juttatva ezzel, hogy az alkotmányozó felfogása szerint a házasság és a család egymástól elválaszthatatlan fogalmak. A 14/1995. (III.13) ABH elutasította ugyan Csjt. egyes részeinek megsemmisítését javasló indítványokat, de más téren fontos változásokat vont maga után. Kimondta, hogy „két személy tartós életközössége megvalósíthat olyan értékeket, hogy az érintettek személyi méltóságának egyenlő figyelembevétele alapján az együtt élő személyek nemétől függetlenül igényt tarthat a jogi elismerésre”. Ezzel az AB reagált az azonos neműek legalizált partnerkapcsolat iránti igényére. Az igény az utóbbi évtizedekben házasságon kívüli partnerkapcsolatok, élettársi kapcsolatok előtérbe kerülése nyomán keletkezhetett.²⁶ Ugyanennek köszönhető a Ptk.²⁷ 1996. évi módosítása, amely nyomán az élettársakról szóló értelmező rendelkezésbe a férfi és nő helyébe a két személy megjelölés lépett.²⁸ Az Országgyűlés ezzel ismerte el az értéket, amelyet két személy tartós életközössége valósíthat meg.²⁹ Az AB értelmezésében azonban egyértelműsítette, hogy a házastársak különmeműsége fogalmi eleme a házasságnak, így a házasságkötéshez való jog csak a különmemű párokat illeti meg. A testület leszögezte azt is, hogy az alkotmány a házasságot és nem az élettársi kapcsolatot részesíti védelemben.

Szintén a házasság védelméről rendelkezett a 22/1992. (IV. 10.) AB határozat.³⁰ „A házasság intézményének alkotmányos védelme az Alkotmánybíróság álláspontja szerint azt is jelenti, hogy az Alkotmány egyben garantálja a házasságkötés szabadságát.” Ez megfelel az Európai Unió Alapjogi Chartája – 1992-höz képest jóval későbbi – megfogalmazásának, amely kimondja, hogy „a házasságkötéshez és a családalapításhoz való jogot, az e jogok

²⁵ Alkotmány 15. § A Magyar Köztársaság védi a házasság és a család intézményét.

²⁶ Szeibert: im. 3. o.

²⁷ A Magyar Köztársaság Polgári törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény 685/A. § Az élettársak – ha a jogszabály másként nem rendelkezik – két, házasságkötés nélkül közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben együtt élő személy.

²⁸ „1996 májusában, heves vitát követően 283 igen szavazattal 22 ellenszavazat és 1 tartózkodás mellett az Országgyűlés az 1996. évi XLII. törvényben kiterjesztette a Ptk. élettársi kapcsolatokat szabályozó rendelkezését az azonos nemű párokra is.” Farkas Lilla: Szép szavak: a melegek jogai és a III. Köztársaság. ILGA-EUROPE Amszterdam után. Háttér Baráti Társaság a melegekért, Budapest 2000. 90. o.

²⁹ Uitz Renáta: Melegházasságon innen és túl – A meleg párok esete a köztársasággal. Fundamentum 2005. 2. sz. 73-83. o.

³⁰ Közzétéve a Magyar Közlöny 1992. évi 38. számában. A határozat megállapította az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről szóló 1982. évi 17. törvényerejű rendelet 15. § (3) bekezdésének alkotmányellenességét, és azt 1992. szeptember 30. hatállyal megsemmisítette.

gyakorlását szabályozó nemzeti törvények szerint, biztosítani kell.” A Charta nem részletezi, hogy a nemzeti törvényeknek mire kell kiterjedniük, az államokra bízva azok tartalmát. Nem biztosít jogot az azonos neműeknek a házasságra, ugyanakkor nem is tiltja azt.³¹ Az AB határozata utalt arra, hogy a házasságkötés olyan jog, amelyet a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya³² emberi jogként határoz meg. Ennek következtében a házasság feltételeit, akadályait is rendkívüli körülményekkel kell kezelni.

3.2. Különbségtétel indokolása a 37/2002. (IX. 4.) AB határozatban

Meglehetősen érdekes kijelentést tesz a házassággal kapcsolatban a 37/2002. (IX. 4.) AB határozat. „A heteroszexualitás, illetve a homoszexuális irányultság egyaránt az emberi méltóság lényegéhez tartozik, szétválasztásuk, az érintett személyek méltóságának nem egyenlő kezeléséhez kivételes indokok szükségesek. Ilyen például a házassághoz való jog tekintetében a homoszexuális irányultság megkülönböztetése.” A határozat maga egyébként a korábbi Btk-val³³ kapcsolatos indítványok elbírálásával foglalkozik. Véleményem szerint elfogadhatatlan az, hogy az AB úgy vélte: lehetséges emberek méltóságát nem egyenlően kezelni. Hiszen, az akkor hatályban lévő Alkotmány 70/A. § (1) bekezdése szerint a Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül. A homoszexualitás a többségi heteroszexuális társadalomhoz képest szexuális kisebbséget jelent, ami belefér az alkotmány által nevezett egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetésbe. Ilyen módon az idézett AB indokolás ellentétes az Alkotmány szövegével, mivel a szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetést engedi meg. Már az Alkotmány is rendelkezett róla, hogy az emberi méltóság elidegeníthetetlen attól senkit sem lehet megfosztani.³⁴ Minden embernek ugyanolyan méltósághoz van veleszületett, elidegeníthetetlen joga. Az AB ezzel szemben olyan kijelentést tett, hogy „kivételes indokkal” különbséget lehet tenni emberi méltóságok között. Az is fokozottan sérelmes, hogy ilyen megkülönböztetésre okot adó, „indokolt esetnek” pont a házasságot hozza fel a határozat. A Magyar Köztársaságnak³⁵ minden a

³¹ Az Alapjogi Charta idézett szövegére maga az AB is hivatkozik a 154/2008. (XII.17.) AB határozatában.

³² 23. cikk 2. pont

³³ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény

³⁴ Alkotmány 54. (1) A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.

³⁵ Magyarország Alaptörvényének A) cikke értelmében 2011. április 25. óta: „Hazánk neve Magyarország”.

területén tartózkodó személy számára biztosítani kell az emberi és az állampolgári jogokat. Vagyis az államnak, minden polgára számára biztosítani kell a házassághoz való jogot, nem tehet(ne) különbséget szexuális irányultság alapján. Így a házasságkötés, mint különbségre okot ad indok, nem állja meg a helyét, mivel a házasság és a családalapítás olyan alapvető jog, melynek biztosítására az állam az Alkotmányban kötelezettséget vállal. Nem egy olyan kivételes helyzet, amely indokolná, az ember és ember közötti különbségtételt, méltóságuk egyenlőtlen kezelését. Főként mivel az egyenlőség biztosítását ezzel a diszkrimináció megelőzését az idézett Alkotmány 70/A. §-a garantálja. Ezen kívül mind a különneműek házassága, mind pedig az azonos neműek bejegyzett vagy bejegyzés nélküli együttélése ugyanazon értékeket valósítja meg. Mindkét esetben azonosak a tények együtt él két egyenlő méltóságú személy, lelki, érzelmi, gazdasági közösségben egymást támogatva. A lényegi tartalom alapján tehát nemtől függetlenül kapcsolatok egy csoportba tartoznak, ugyanazokat a lényegi elemeket valósítják meg, azonos csoportba tartozók között pedig nem lehet különbséget tenni, őket egyenlően kell kezelni.

Úgy gondolom, hogy az AB határozat szövege ellentétes az általam idézett Alkotmány részletekkel. A testület a „kivételes indok” fogalmát nem definiálja, a magyarázat helyett felhozott példa pedig a fent említett okok miatt nem állja meg a helyét. Nyelvtani értelmezéssel érvként felhozhatjuk, hogy a kivételes szó jelentése: „nagyon rendkívüli, különleges, ritka stb.; páratlan (a maga nemében)”.³⁶ Mint már tisztáztuk, a házasságkötéshez való jog alapjog, ami ennél fogva semmiképp nem mondható rendkívüli vagy ritka eseménynek. Bár az akkori szabályozás nem ismerte hazánkban (és nem ismeri ma sem) az azonos neműek házasságát, de más országok gyakorlata igen, ezért sem tekinthette az AB a jelenséget a maga nemében egyedülállónak, példátlanak. Kivételes helyzet, amelyben indokolt lehet a jogok korlátozása, amelyeket az Alkotmány is nevesített, ezek az ún. minősített időszakok (pl. ha az országot fegyveres támadás éri). A szabály azonban taxatív felsorolásban meghatározza, hogy mely alapvető jogok azok, amelyek nem függeszthető fel vagy nem korlátozhatóak minősített időszak esetén. Első sorban az élethez és méltósághoz való jogot kell védeni, mert elsősorban ezzel kapcsolatos jogok kerülnek korlátozásra pl. a szabad mozgás korlátozásával.³⁷ Pont az emberi méltóság megkülönböztetett kezelését látta lehetségesnek az Alkotmánybíróság 37/2002. (IX.4.) AB határozatában, pedig ennek az alapjognak a védelmére még valóban kivételes eseményekkor is fokozott figyelmet kell

³⁶ http://wikiszotar.hu/wiki/magyar_ertelmezo_szotar/Kiv%C3%A9teles (2014. október 13.)

³⁷ Mógor Judit – Horváth László: Alkotmányos korlátok (garanciák) a minősített időszakokról szóló szabályozásban. Bolyai Szemle 2009. 3. sz. 35-46. o.

fordítani. Összegezve a leírtakat, az, hogy az AB kivételes esetben indokoltnak találja az emberi méltóságok közötti különbségtételt, véleményem szerint indokolatlan, ellentétes az Alkotmány bizonyos rendelkezéseivel, és szexuális irányultságon alapuló diszkriminációt valósít meg.

3.3. Az Alkotmánybíróság a népszavazás ellen

Röviden szeretném megemlíteni a 65/2007. (X.18.) AB határozatot.³⁸ A testület az Országos Választási Bizottság 239/2007. (VII. 31.) OVB határozatát helybenhagyva megakadályozta a népszavazás indításához szükséges aláírásgyűjtést. Az aláírásgyűjtő íven a következő kérdés szerepelt: „Egyetért-e Ön azzal, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson az azonos neműek házasságának lehetővé tétele érdekében?”. Az OVB úgy vélte, a kérdés burkolt alkotmánymódosításhoz vezetne, ezért megtagadta az aláírásgyűjtő ív mintapéldányának hitelesítését. Az AB visszautalt a 14/1995. (III.17.) AB határozatban kifejtett álláspontjára, miszerint az Alkotmány 15. §-a a házasságot férfi és nő életközösségeként védi, és a testület azért akadályozza meg az országos népszavazást az azonos házasságának lehetővé tételére, mert az tartalmilag módosítaná az Alkotmányt. Az indokolásban az AB kifejti, hogy gyakorlatában akkor ítélte a népszavazásra bocsátandó kérdést az alkotmánymódosítás tilalmába ütközőnek, „ha a kérdés tartalmából valamely új szabálynak az Alkotmányba való beépítésére keletkezett volna kötelezettsége az Országgyűlésnek (...), vagy a kérdés az Alkotmány valamely tételes rendelkezésével ellentétes szabály megalkotására irányult”.³⁹ Az AB ugyan nem tett új megállapítást a házasság fogalmával kapcsolatban, mégis úgy éreztem, hogy a 65/2007. (X.18.) AB határozat nem maradhat ki a felsorolásból. Azt példázza, hogy a testület a hagyományokhoz ragaszkodva (az Alkotmány meglévő szövege) képes figyelmen kívül hagyni a társadalomban felmerült igényt (a népszavazásra és az azonos neműek házasságát lehetővé tevő törvény megalkotására) azért, mert azok az Alkotmány módosításának lehetőségével fenyegetnének. Az Alkotmánnyal ellentétes kérdésben való népszavazás elutasítását is csak abban az esetben tartom indokoltnak, ha a népszavazás eredményétől függetlenül nincs lehetőség az alkotmánymódosításra. Ilyen eset például, hogy nemzetközi kötelezettségek teljesítése és az élethez való jog sérelme miatt lehetetlen visszaállítani a halálbüntetést, így a népszavazás is felesleges a kérdésben. De úgy vélem, mivel az azonos neműek házasságával kapcsolatban

³⁸ Közzétéve a Magyar Közlöny 2007. évi 140. számában

³⁹ 43/2007. (VI.27) AB határozat, közzétéve a Magyar Közlöny 2007. évi 81. számában.

ilyen kitételek nem álltak (és állnak) fenn, az AB-nak a házasság, mint intézmény változtatásának társadalmi igényére figyelmet kellett volna fordítania. Mivel „a házasság alkotmányos fogalma változik, sőt változnia kell, ha társadalomban uralkodónak elfogadott házasság és családfelfogás megváltozik, melynek követése a törvényhozó feladata”. Bár ezt Bragyova András csak 2008-ban fejtette ki a különvéleményében (154/2008.(XII.17.) ABH), meglátásom szerint az AB-nek 2007-ben is illett volna felismernie a népszavazásra tett kísérletben a házasság fogalmának a társadalmi fogalmának megváltozását. A fogalom megváltozásának szükségességét az is megalapozza, hogy ekkor az Alkotmány nem tartalmazta a házasság fogalmát, így annak megváltoztatása nem jelentett volna burkolt alkotmánymódosítást. Az AB saját maga kreált ugyan házasságfogalmat,⁴⁰ de saját felfogását megváltoztathatta volna, és ez nem jelentett volna alkotmánymódosítást. Ezen kívül az OBV határozata ellen emelt kifogásnak helyt adva, és a népszavazásra lehetőséget teremtve biztosíthatta volna, hogy a törvényhozó reagálhasson a társadalomban kialakult felfogásbeli változásra.

3.4. Nyugodjék BÉKében⁴¹ – a 154/2008. (XII.17.) AB határozat

Az Alkotmánybíróság a 154/2008. (XII.17.) AB határozata⁴² az egyik legnevezetesebb a meleg jogokkal kapcsolatban, arról nevezetes, hogy megsemmisítette a Békvt.-t,⁴³ mielőtt az hatályba lépett volna. Ugyanakkor fontos megjegyeznünk, hogy a testület kimondta, az azonos nemű számára nem alkotmányellenes a bejegyzett élettársi kapcsolat jogintézményének létrehozása. A törvénnyel kapcsolatban összesen hat indítvány érkezett, amelyet az AB egységesített, és egy határozatban bírált el. Elsőként megvizsgálta, hogy mit jelent az állam számára a házasság és család intézményének alkotmányi kötelessége.⁴⁴ Megállapította, hogy a házasság (és a család) a magyar társadalom egyik alapintézménye. A házasság védelme pedig nem csupán államcél, hanem állami kötelezettséget jelent, mely a védelemben valósul meg. Ennek a védelemnek azonban több lehetséges szintjét különítette el az AB határozatában. Első szint, a legminimálisabb, vagyis a házasság törvényi feltételeinek és lehetőségének megteremtése, nem más, mint annak a tilalma, hogy a jogalkotó a házasság

⁴⁰ Mint azt a 3.1. részben kifejtettük

⁴¹ A fejezet cím utalás: Drinóczi Tímea: „Nyugodjék BÉKében?”- Az Alkotmánybíróság a bejegyzett élettársi kapcsolatáról. Közjogi Szemle 2009. 1. sz

⁴² Közzétéve a Magyar Közlöny 2008. évi 180. számában

⁴³ 2007. évi CLXXXIV. törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatáról, amit 2007. december 29-én hirdettek ki, 2009. január 1-jén lépett volna hatályba.

⁴⁴ Alkotmány 15. § A Magyar Köztársaság védi a házasság és a család intézményét.

intézményét nem szüntetheti meg. Az AB véleménye szerint az Alkotmány 15. §-ában foglaltak⁴⁵ kiterjednek arra is, hogy „az állam nem teremthet olyan helyzetet sem, amely a házaspárokat összességében hátrányosabb helyzetbe hozza a nem házas személyekkel, párokkal szemben.” Ez egyértelműen kifejezi, hogy a házasságot megkülönböztetett, a többi kapcsolati formánál előnyösebb helyzet és támogatás illeti meg. Tehát a házasság képviseli a legfelső szintet, az állam által adható védelem maximális terjedelmét. Az állam intézményvédelmi kötelezettséggel szemben, az adott esetben fenn áll a diszkrimináció tilalmának követelménye és mások alapjogainak biztosítása is.⁴⁶ A testület többször utal korábban általa megállapítottakra, illetve a 14/1995.(III.13.) AB határozatban használt házasság definícióra.⁴⁷ Fenntartja álláspontját, miszerint a házasság intézménye egy férfi és egy nő életközössége.⁴⁸ Utalt ezen kívül az önrendelkezési jogra is, megjegyezve, hogy abból nem csupán a házasságkötéshez való jog vezethető le, hanem az élettársi kapcsolat létesítésének joga is hozzá kötődik. Itt szeretném megjegyezni, hogy az önrendelkezés, vagyis a házasságkötés szabadsága, csupán az alapjog szabadságjogi oldala. Ugyanakkor a házassággal és a családdal összefüggő alapjogok kettős szerkezettel rendelkeznek, amelynek csak az egyik oldala az, hogy az embereknek szabad házasságot kötniük (ezt az önrendelkezési jog tartalmazza). A másik oldal, az ún. szociális jogi oldal jelenti azt, hogy az államnak ezt lehetővé is kell tennie, vagyis az ehhez szükséges feltételeket biztosítani kell. A szociális oldal ezen kívül magában foglalja azt, hogy az állam védi és támogatja a házasság intézményét.⁴⁹ Elmondható, hogy az Alkotmány egyértelműen a szociális oldalt képviselte, azzal, *expressis verbis* azt tartalmazta „A Magyar Köztársaság védi a házasság és a család intézményét”.⁵⁰ Az AB viszont jelen határozatában az önrendelkezés beemelésével az alapjog szabadságjogi vonulatát emeli ki, így a testület és az Alkotmány megközelítése, hozzáállása az adott alapjoghoz, ellentétesnek mondható. Véleményem szerint ennek az ellentétes megközelítésnek okán juthatott el az AB arra az álláspontra, miszerint „a jogalkotónak lehetősége van a házasságon kívül más együttélési formákat is elismerni és törvényi szintű védelemben részesíteni.” Teheti mindezt a jogalkotó, a jogi rendezettségre való igényre figyelemmel. Az idézett kijelentés meglátásom szerint fejlődése az 14/1995. (III. 13.) AB határozatban megjelenő „két személy tartós életközössége megvalósíthat olyan értékeket, hogy az igényt tarthat jogi elismerésre” kijelentésnek. A korábbi megállapításhoz képest

⁴⁵ A nevezett törvényszöveget lsd. a 45. sz. lábjegyzetben.

⁴⁶ Uitz:Melegházasságon innen és túl im.80. o.

⁴⁷ L. fentebb a 3.1. pontban

⁴⁹ Drinóczi – Zeller: i.m.20. o.

⁵⁰ L. Alkotmány 15. §

ugyanis eltűnt a feltételes mód, és az elismerést felváltotta a védelem kifejezés. Az elismerés pusztán tudomásul vételt jelent, míg a védelem már feltételezi az állam aktív beavatkozását. Az AB leszögezi azt is, hogy védelem mértékét a jogalkotó maga határozhatja meg. Mindezekre a megállapításokra a határozat abból kiindulva jutott el, hogy az Alkotmányban a házasság védelme kiemelt ugyan, de nem kizárólagos. Vagyis a megközelítés negatív irányú: az alaptörvény nem megengedi, hanem nem tiltja, más párkapcsolati formák védelemben részesítését. Feltéve, hogy a házasság mindeközben megőrzi kiemelt, a többi együttélési formához képest egyértelműen magasabb pozícióját.

Itt el is érkeztünk a legfőbb okhoz és érvehz, amiért az AB a Békvt.-t alkotmányellenesnek nyilvánította. Az AB úgy találta, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolat a különmemű párok számára a házassághoz túlságosan hasonló kapcsolati formát hozna létre, mintegy megkettőzné azt, így nem lenne biztosított a házasság elsődleges szerepe és kiemelt védelme.

Mielőtt rátérnék a határozat eme részének bővebb értelmezésére két érveléssel röviden megindokolnám, miért is nem helytálló ez a feltételezés. Először is mivel az Alkotmány csak a házasság, mint párkapcsolati forma védelméről rendelkezik (15. §), így a kiemelt védelem, mindaddig, amíg a BÉK vagy DFÉK, vagy bármely más kapcsolati forma nem kerül ugyanígy megnevezésre alaptörvényi szinten, addig a házasság kiemelt védelme mindig biztosított lesz. Hiszen az alkotmányi szintű védelem, lévén az Alkotmány a jogforrási hierarchia csúcán erősebb, mint a „csupán” törvényi szintű védelem. A második érvelést Szeibert Orsolyától kölcsönözöm, akinek meglátása szerint az élettársi kapcsolat csak a házassághoz képest értelmezhető, mivel az élettársak „házasok módjára” élnek. Az állítás kifejezi azt, hogy a házasság a mindent megalapozó együttélési forma, minden más csak hozzá viszonyítható, eszerint a házasság intézményének léte magától értetődik, már a fogalomalkotásoknál is figyelembe kell venni.

Vizsgáljuk meg, hogy mit tartalmazott a Békvt. arról, hogy mi is a BÉK tartalma és mikor jön létre, melyek a BÉK és a házasság között fennálló különbségek. A törvény előtt a házasság illetve a DFÉK létezett, a Békvt. lehetővé tette volna személyek számára kapcsolatuk nem házassági formában való regisztrálását. Ez a lehetőség nyitott volt mind az azonos, mind a különmemű párok számára. Az előbbi indoka elsősorban, hogy a házasság intézménye csak különmemű párok számára nyitott, ez „az élettársi viszony nyilvántartásba vétel nélkül jön létre, amely azonban bizonyítási problémákat rejt.”⁵¹ A jogbiztonság és a

⁵¹ Farkas: i.m. 90. o.

gyengébb fél védelme érdekében⁵² pedig szükséges a bizonyítási problémák kiküszöbölése. A hatályba sem lépett törvény 1. § (1) bekezdése szerint bejegyzett élettársi kapcsolat akkor jön létre, ha az anyakönyvvezető előtt együttesen jelen lévő két, tizennyolcadik életévét betöltött személy személyesen kijelenti, hogy egymással bejegyzett élettársi kapcsolatban kíván élni. A jogalkotó tehát egy kategóriába sorolta az azonos és különneműeket. Ezzel a heteroszexuális párok számára lehetővé téve a házasságot, a BÉK és DFÉK intézményének kihasználását. A homoszexuális párok pedig választhatták a bejegyzett vagy a bejegyzés nélküli élettársi kapcsolatot.⁵³

Az Alkotmánybírósághoz érkezett indítványok többek között azt is kifogásolták, hogy a BÉK és a házasság lényeges tartalmi elemi azonosak. Nevezetesen, hogy a BÉK annyira hasonlít a házassághoz, hogy a közgondolkodás nem fogja tudni elkülöníteni egymástól a kettőt és ez a házasság intézményének gyengüléséhez fog vezetni.⁵⁴ Nézzük meg először az idézett szakasz alapján, hogy melyek a fennálló azonosságok és különbségek. Mind a BÉK, mind a házasság anyakönyvvezető előtt kötöttetik, és személyes jelenlét szükséges hozzá. Ezen kívül a törvény a házastársakra vonatkozó törvény⁵⁵ rendelkezéseit rendeli alkalmazni abban, amit maga nem szabályoz. Ez, vagyis a törvény keretjogszabály volta adta az alapot arra, hogy AB úgy találja a BÉK „sokkal jobban hasonlít a házasságra, mint az élettársi kapcsolatra.” (Az AB említi a hasonlóság okaként a BÉK keletkezésének módját is, de úgy vélem ez önmagában nem indokolta volna a kijelentést, a tartalom és a keletkezés csak együtt vezethettek ehhez a megállapításhoz, vagyis, hogy a testület a BÉK-et „quasi házasságnak” nevezte.) Schanda Balázs az utaló szabályozás és a hasonlóság problémáját a következőképp fogalmazta meg: „A törvényhozó kiüresítheti a házasság intézményének védelmét azzal, hogy az élettársi kapcsolatot a házasság analógiájára, a házasság jogintézményére visszautalva, a házasság lényegi vonásaival azonos módon szabályozza.”⁵⁶ Kénytelen vagyok egyet érteni abban, hogy helytelen volt az a jogalkotói lépés, amellyel bizonyos kérdéseket a törvény a Csjt.-re utalva szabályozott. Az AB szintén úgy vélte, hogy ezzel a BÉK családjogi intézménnyé vált volna a Csjt.-re utalás által, és ezzel egy szintre került volna a házassággal.

⁵² Az élettársi kapcsolatokban jelentkező gyengébb fél védelmének törvényi hiányosságaival és ma is aktuális problematikájával kapcsolatban bővebben foglalkozik Tóth Andrea Noémi: A távoltartás anomáliáinak polgári jogi vetületei. Jogelméleti Szemle 2013. 2. sz. 168-177. o.

⁵³ Ezt a megállapítást az AB is megtette a 154/2008. (XII.17.) AB határozatában, és felsorolta a választható kapcsolati formákat is.

⁵⁴ Jakab András: Az Alkotmánybíróság első határozata a bejegyzett élettársi kapcsolatról. JeMA 2012. 2. sz. 9-15. o.

⁵⁵ Ezek főként személyállapoti és vagyonközösségi kérdések, az akkor alkalmazandó jogszabály pedig: a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV: törvény

⁵⁶ Schanda Balázs – A házasság intézményének védelme a magyar alkotmányjogban, Iustum Aequum Salutare IV. 2008. 3. sz. 65-73. o.

Későbbiekben kifejtem, hogy nézetem szerint miért nem állt volna a BÉK és a házasság egy szinten. De valóban helyesebb lett volna a BÉK-et teljesen önállóan szabályozni, és ezzel is kifejezésre juttatni annak a házasságtól elkülönült voltát. Azzal a feltevessel azonban, hogy a házasság intézményének védelme kiüresedhet, nem értek egyet. Ezzel kapcsolatos érveim egy részét már kifejtettem.⁵⁷ A többi érv megtalálásához Bragyova András alkotmánybíró különvéleményét kell szemügyre vennünk. Bragyova egyet ért a többségi határozattal abban, hogy a BÉK az azonos neműek számára nem alkotmányellenes, mivel ők nem léphetnek házasságra.⁵⁸ Hosszas levezetés után elfogadja azt is, hogy az aktuális alkotmányi fogalom nem foglalja magában az azonos neműek tartós és jogilag elismert kapcsolatát.⁵⁹ A levezetés folytán pedig arra a következtetésre jut, hogy az azonos nemű párok BÉK-je „nem állhat semmilyen kapcsolatban, így ellentétben sem, a házasság alkotmányos védelmével”, mivel a házasság azt nem foglalja magában és attól teljesen különbözik. A két kapcsolati forma védelme tehát egymástól függetlenül valósul meg, az egyik védelme vagy háttérbe szorítása nem befolyásolja a másik helyzetét, egyáltalán nem képes „kiüresíteni” annak védelmét. Bragyova szavaival élve: „Ha az Alkotmány a körte alkotmányos védelmét írná elő, az őszibarack körtével azonos védelme nem sértené a körte Alkotmányban előírt védelmét.” Ezen kívül a házasság védelmének megingásától való félelemre más országok joggyakorlatának vizsgálatával is felelhetünk. „Európai és amerikai példák azt mutatják, hogy az azonos nemű párok házassága nem „értékelte le” a „hagyományos házasságot”, inkább a fogalom kiterjesztéseiként jelentek meg.”⁶⁰

Lássuk most a fennálló különbségeket.⁶¹ Mint már említettem a házasság nem nyitott az azonos neműek számára, viszont bejegyzett élettársi kapcsolatra azonos és külön nemű személyek is léphetnek. BÉK-et kiskorú nem köthet, míg, ha tizenhatodik életévét betöltötte, gyámhatósági engedéllyel házasságot azonban igen.⁶² További érdekes különbség, hogy míg a

⁵⁷ L. fentebb még ebben a pontban két helyen, egyrészt a házasság az Alkotmányban nyer szabályozást, így helyzete mindenképp kiemelt és L. továbbá Szeibert indokolását: a házasságból kiindulva kell értelmezni az élettársi kapcsolatot. Szeibert: i.m. ?? o.

⁵⁸ Számukra a BÉK-hez való jog „az emberi méltósághoz való jogból és az abból származtatott önrendelkezési jogból, az általános cselekvési szabadságból, illetve a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogból levezethető.”

⁵⁹ Megjegyzi azonban, hogy „a házasság alkotmányos fogalma változhat, sőt változnia kell”, ennek kifejtését lásd fentebb.

⁶⁰ Lukács: i.m. 138.-141. o.

⁶¹ Ezekre a „fennmaradó különbségekre” az AB is kitér határozatában. L. továbbá Drinóczi: i.m. 40-42. o., illetve Jakab: i.m. 10-14. o.

⁶² Nem ez az első eset, hogy az AB, illetve a jogalkotó eltérő korhatárt állapít meg szexuális irányultságon alapulóan. L. 21/1996. (V. 17.) AB határozat a Szívárvány-ügy, homoszexuálisok diszkriminációja, ekkor az AB megállapítása szerint lehetséges különböző korhatárt megállapítani a gyülekezési jog gyakorlásánál attól függően, hogy homoszexuális csoportba belépésről van-e szó

házasságkötést a házasságkötési szándék bejelentését követő 30 nap elteltével tűzheti ki az anyakönyvvezető (főszabály szerint), addig nem kell alkalmazni ezt a várakozási szabályt, ha a házasulók már bejegyzett élettársi kapcsolatban élnek. Mivel a törvény nem lépett hatályba, ennek működését nem láthattuk a gyakorlatban. De a szabályozásból úgy tűnik, hogy különmeműek esetében a BÉK egyfajta próbaházasságnak minősül, amelyből egyszerűbb fellépni, a magasabban található házasság intézményébe. E mögött feltételezhetően egyfajta jogalkotói motivációs eszköz lelhető fel, szándék arra, hogy a BÉK-ben élő különmeműek a pozitív diszkrimináció által (30 napos várakozási idő hiánya), egy idő után házasságra lépjenek. Mivel ez által a házasság egyértelműen felcserélte, sőt lerontotta volna a BÉK-et. Kijelenthetjük, hogy érvényesült volna a házasság felsőbbrendű helyzete, nem voltak helyesek tehát azok megállapítások, miszerint a BÉK gyengítette volna házasságot, mint látszik különmeműek esetén a házasság intézménye felette állt (volna) a BÉK-nek. (Az azonos neműek számára a BÉK-et pedig nem találta az AB alkotmányellenesnek.) Így az előbbi megállapításokat s figyelembe véve, (ha a Békvt. nem rendeli alkalmazni a Csjt. szabályait, hanem mindent maga részletez és továbbra is feltételezzük, hogy pusztán a keletkezés hasonlósága nem alapozza meg az alkotmányellenességet) a törvény hatályba léphetett volna.

Visszatérve a kitérésből, további különbségként rögzítenünk kell, hogy a bejegyzett élettársak nem fogadhatnak közösen örökbe, továbbá egyik élettárs a másik gyermekét sem fogadhatja örökbe.⁶³ Ezen kívül a regisztrált azonos nemű élettársak számára nem lehetséges egymás nevének bejegyzéskor történő felvétele, bármilyen névviselési formáról is legyen szó. További eltérés, hogy a BÉK nem csak bontóperben szüntethető meg, mint a házasság, hanem más feltételek esetén is megszüntethető közjegyző által. Volt olyan AB-hez érkezett indítvány, amely szerint az egyszerűbb megszüntetés diszkriminatív a házassággal szemben. Véleményem szerint ez is kifejezi, hogy a BÉK nem olyan „komoly” intézmény, mint a házasság, amelyet a jogalkotó sem érdemesít komolyabb védelemre, ezért is egyszerűbb azt megszüntetni. Láthattuk, hogy a felsorolt különbségek között van tartalmi és formai eltérést tartalmazó is. Semmiképp nem áll fenn azonban Schanda Balázs által megfogalmazott tétel: „Ha csupán egy, vagy néhány jog kapcsolódik kifejezetten a házasság intézményéhez, akkor az formálissá válik”,⁶⁴ mivel olyan jelentős jogosultságok maradnak ki a BÉK-ből, mint a közös gyermekké fogadás, és a névviselés. Mindezeket, mint szignifikáns különbségeket az AB is külön-külön megvizsgálta.

⁶³ Ezzel kapcsolatos kifogásaimat, a későbbiekben a 3.5. pontban fejtem ki.

⁶⁴ Schanda: A házasság intézményének védelme a magyar alkotmányjogban. 65 o.

Mint már említettem az AB csak a különmeműek számára találta alkotmányellenesnek a BÉK bevezetését. Hogy a fent nevezett okokon túl miért, azt Kiss László alkotmánybíró párhuzamos indokolásában láthatjuk a legjobban. „A jogbiztonság sérelme abban mutatkozik meg, hogy a Béktv. különmemű és azonos nemű személyekre vonatkozó rendelkezéseket teljesen összemosza.” Ezzel teljes mértékben egyet is értek. A következő kijelentéssel már nem teljesen, hiszen fentebb kifejtettem, szerintem lényeges különbségek vannak a házasság és BÉK között, de vizsgáljuk meg most az alkotmánybíró úr kijelentését más szemszögből. „A bejegyzett élettársi kapcsolat jogintézményének létrehozás önmagában nem alkotmányellenes mindaddig, amíg az lényegi tartalmi elemeiben nem válik azonossá, vagy hasonlóná a házasság intézményével.” Tegyük most félre korábbi érvelésünket, abból a célból, hogy felvethessünk még egy problémát. Ha elfogadjuk, hogy a BÉK a különmeműek számára lényegi tartalmi elemeiben azonos a házassággal, és ezáltal alkotmányellenes, még akkor is fennáll a másik oldal, hogy az azonos nemű párok számára viszont nem az. Miért volt akkor szükség a teljes Béktv. megsemmisítésére? Miért nem lehetett csupán a törvény különmeműekre vonatkozó részeit megsemmisíteni? A kérdésekre maga az AB határozat adja meg a választ.

Az indokolás szerint az egységes törvényi szabadság biztosítása érdekében a testületnek nem volt lehetősége csupán a Béktv. problémás szakaszainak megsemmisítésére,⁶⁵ mivel így a törvény egésze alkalmazhatatlanná válna. Ezért a jogbiztonság érdekében az AB az egész Béktv-t megsemmisítette, annak ellenére, hogy a visszasságok ellenére önmagában a Béktv. „helyes, az emberi méltóságot maximálisan tiszteletben tartó törekvés volt”.⁶⁶ Ennek következtében azonban nem került sorra a BÉK azonos neműekre vonatkozó rendelkezéseinek vizsgálatára. Ez a kialakult AB gyakorlattal magyarázható. Ha ugyanis a testület egy jogszabályt vagy annak egy részét megsemmisíti, akkor a további rendelkezéseket érdemben már nem vizsgálja, és nem tárja fel azok esetlegesen fennálló további alkotmány sértéseit sem. Nem foglalkozik az ezzel kapcsolatosan beérkezett indítványokkal sem.⁶⁷ Az AB gyakorlata ugyan következetes, de véleményem szerint, ha vizsgálatnak veti alá az összes beérkezett indítványt, akkor juthatott volna olyan megállapításokra, és tehetett volna olyan észrevételeket, amelyek megkönnyítik a jogalkotó későbbi munkáját, és hozzájárulnak a kevesebb hibával dolgozó, minőségi jogalkotáshoz. Meglátásom szerint ugyanis a minőségi jogalkotás hiánya vezetett a törvény megsemmisítéséhez. Amennyiben a jogalkotó jobban

⁶⁵ Béktv. 1. és 2. §-ai

⁶⁶ Drinóczi:– i.-m.40-44 o.

⁶⁷ Vö. 44/1995. (VI. 30.) ABH, 4/1996. (II. 23.) ABH, 67/1997. (IX. 19.), 15/2000. (V. 24.) ABH, 16/2000. (V. 24.) ABH, 29/2000. (X. 11.) ABH, 38/2003. (VI. 26.) ABH.

kidolgozza a törvény szövegét, benne egymástól világosan elválasztja a házasság és a BÉK intézményét, és meghatározza azok rendeltetését, akkor nem merültek volna fel alkotmányossági akadályok. Elképzelésemet a Kiss László alkotmánybíró párhuzamos indokolásában foglaltak is alátámasztják. „Itt messze nem arról van szó, hogy az Alkotmánybíróságnak a törvényalkotó helyébe kellett volna lépnie, mindössze arról, hogy meghatározza: milyen feltételek fennállásához és betartásához köti az azonos neműek „házassághoz hasonló” élettársi kapcsolatait újraszabályozó törvény alkotmányosságát. Közelebbről: részletesen ki kellett volna bontania az indokolásnak azt, mit jelent a házasság „érték” tartalma, és az miként veendő figyelembe az Alkotmány 15 §-ában írt – a házasság és a család védelmét tartalmazó – rendelkezés értelmezésénél.” A problémát tehát nem önmagában a szabályozás okozta, hanem annak zavarossága, elnagyoltsága, amelyre az AB indokolása kiegészítésével felhívhatta volna a jogalkotó figyelmét, megakadályozva ezzel azt, hogy későbbi törvényalkotási munka ugyanilyen hiányosságokkal menjen végbe. Ezért gondolom, hogy az AB a kialakult gyakorlata ellenére részletesebben is vizsgálhatta volna a megsemmisített törvényt. (Annak alkotmányossági aggályokat fel nem vető rendelkezéseit is.) Különösen fontos ez azért, mivel a törvény hatályba lépésének megakadályozása az azonos neműeket érintette hátrányosabban, mivel számukra ekkor semmilyen lehetőség nem állt rendelkezésre partnerkapcsolatuk regisztrálására. Az AB-nak erre tekintettel el kellett volna rugaszkodnia saját addigi gyakorlatától ahhoz, hogy ezt a sérelmes hiányt mielőbb pótolhassa a jogalkotó, ezt azonban a testület elmulasztotta megtenni. A teljes törvény megsemmisítése révén „igazolhatóan lemondott arról, hogy gyakorlatát egy olyan modern plurális társadalom intézményes elvárásaihoz igazítsa, amilyen a magyar társadalom is. Pedig éppen ennek az intézménynek kellene azon fáradoznia, hogy az alkotmány értelmét úgy határozza meg, hogy az alkalmas legyen sokféle (...) közösséget egyben tartani (...). Ez pedig csak akkor lehetséges, ha értelmezői gyakorlatát a társadalom minden tagjára tekintettel próbálja meg kialakítani.”⁶⁸ Jelen helyzetben az AB egyáltalán nem fordított elég figyelmet arra, hogy döntése milyen mértékben fogja érinteni a társadalom egyes csoportjait, nézetem szerint ezzel megsértette az egyenlő méltóság elvét.

Ha a Békvtv. alkotója nem követi el a fent vázolt hibákat előbb nyílt volna meg az azonos nemű párok számára kapcsolatuk bejegyeztetésének lehetősége. Ezt azonban így a 2009. évi XXIX. törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatáról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról

⁶⁸ Halmai – Polgári – Sólyom – Uitz – Verman: i.m. 89. o.

(továbbiakban: Bét.) biztosította először, több mint fél évvel a Béktv. tervezett hatályba lépéséhez képest.⁶⁹ Rögtön szeretnénk megjegyezni, visszautalva a külföldi szabályozással kapcsolatban korábban kifejtettekre, hogy a Bét-tel azonos időben Európában hatályos törvények által az azonos neműek számára biztosított jogokhoz képest a Bét. csupán „ígéretes kezdetnek”⁷⁰ számít.

3.5. Az Alkotmánybíróság döntése a Bét.-ről – a 32/2010. (III.25.) AB határozat

A soron következő 32/2010. (III.25.) AB határozat⁷¹ a Bét. vizsgálatát végezte el. A törvény ellen benyújtott indítványok az alkotmányellenesség utólagos vizsgálatára, nemzetközi szerződésbe ütközésének megállapítására, valamint mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megállapítására irányultak. A beérkező mintegy 9 indítványt az AB el, illetve visszautasította. A Bét. tulajdonképpen a Béktv. kijavítását jelentette, az első nagyobb változást a házasságon kívüli partner kapcsolatok terén, mivel „törvényi szinten szabályozásra került a BÉK intézménye és módosultak az élettársi kapcsolat szabályai is.”⁷² Hogy a Bét. szövegezése nem jelentett túl nagy különbséget a Béktv. azonos neműek BÉK-jére vonatkozó szabályozásához képest, az az AB-hoz beérkezett indítványok tartalmából is lesűrhető. Az indítványok egy részének a felfogása egyértelműen homofób, a törvény megsemmisítését azért tartanak indokoltnak, mert a homoszexuális kapcsolat „erkölcsileg rossz”, illetve „alacsonyabb rendű” annak okán, hogy nem alkalmas az élet továbbadására, így az államnak nem kellene védelemben részesítenie. Előbbi kijelentést nem részletezném, utóbbi feltevés azzal cáfolható, hogy a meddő házaspárok sem alkalmasak az élet továbbadására, házasságuk még sem „alacsonyabb rendű”, a saját gyermekkel rendelkező, illetve potenciálisan rendelkező házaspárokéhoz képest, és az állam az ő házasságukat védelemben részesíti. Szinte kivétel nélkül mindegyik indítvány sérelmezi, hogy a jogalkotó ismételten a Béktv.-ből már ismert és ott is problémát okozó szabályozási eszközzel élt. Jelesül egy generális utaló szabállyal elrendeli az összes házastársakra (özvegyekre, elváltakra) vonatkozó szabály alkalmazását a bejegyzett élettársakra. Az AB már a Béktv. elemzésekor, a 154/2008. (XII. 17.) AB határozatában kifejtette, hogy ez a jogalkotói rendelkezés sérti a jogbiztonságot, nem elég részletes és összemosza a BÉK és a házasság intézményét, szükséges pedig ezek világos elkülönítése egymástól. Azon kívül, hogy az AB úgy találta, a BÉK egyfajta „megkettőzött”

⁶⁹ A törvényt az Országgyűlés a 2009. április 20-i ülésnapján fogadta el. A kihirdetés napja: 2009. május 8., a törvény szövegének jelentős része a kihirdetést követő második hónap első napján lépett hatályba (július 1.).

⁷⁰ Az idézet kifejezés forrása: Lukács: i.m. 138.-141. o.

⁷¹ Közzétéve: Magyar Közlöny 2010. évi 43. számában.

⁷² Tóth: i.m. 2. o.

házasságot jelentene a különneműek számára, a másik fő ok, amiért a Béktv. megsemmisítésre került, éppen az utaló szabályozás volt. Az indítványozók véleménye is az volt, hogy az ismételten elkövetett keretjogszabály alkalmazással a jogalkotó nem küszöbölte ki azt az alkotmányellenességi okot, amelyet az AB a 154/2008. (XII.17) AB határozatában megfogalmazott. A Béktv. elemzésekor kifejtett álláspontomat is fenntartom, szükséges lett volna magában a Bét. törvényszövegében szabályozni minden BÉK-re vonatkozó rendelkezést, és elhagyni „megfelelően kell alkalmazni” formulát, ezzel egyértelműen elválasztva egymástól a házasság és a BÉK intézményét. Ugyanakkor ez az eszköz csak az egyértelmű szabályozást és a házasság kiemelt helyzetének megerősítésére lenne alkalmas, az alkotmányellenességet ennek hiánya sem alapozza meg. A Bét. csak azonos nemű személyek számára teszi lehetővé a BÉK-et.⁷³ Az AB pedig megállapította, hogy számukra ez nem alkotmányellenes, mivel ők egymással házasságra nem léphetnek.⁷⁴ Így mivel a házasság intézménye csak különneműek, míg a BÉK kizárólag azonos neműek számára lehetséges, egymástól elkülönülnek. Így az utaló szabályozás nem feltétlenül szükséges, de meglátásom szerint mégis helyesebb lenne már csak azért is, hogy a jogalkotó ezzel is kifejezésre juttassa, hogy BÉK-et is törvényi, még hozzá külön törvényi védelemben részesíti. Ugyanakkor az AB úgy találta, hogy mivel a BÉK most csak azonos neműek számára nyitott, az nem jelent sem „versengő”, sem „összekeverhető” intézményt a házassághoz képest. Nem úgy, mint ahogy azt a különneműek BÉK-jében felfedezni vélte. Így a Bét. által vezetésre kerülő BÉK az utalással nem okoz zavart vagy jogbizonytalanságot. A jogalkotónak pedig ehhez az eszközhöz joga van, nem kell a házasságra vonatkozó minden jogszabályt külön módosítania, elegendő a „megfelelően kell alkalmazni” kitétel.

3.6. A BÉK és a házasság közti különbségek

Említettem, hogy a Bét. „csupán ígéretes kezdetnek” tekinthető, illetve, hogy lényegi kérdésekben nem változtatott a Béktv. azonos neműekre vonatkozó rendelkezésein. Azért tudom ezt kijelenteni, mert mind a két törvényből kimaradtak bizonyos jogosultságok. Ez az AB szerint azt célozta, hogy a jogalkotó különbségeket állapítson meg a házasság és a BÉK között. Ezek a különbségek – ugyanúgy, mint a Béktv.-ben – itt is tartalmiak és formaiak is, és mint utaltam rá az ott megjelenő névviseelés és örökbefogadás problematikája a Bét.

⁷³ L. Bét. 1. § (1) bek.

⁷⁴ L. 154/2008. (XII.17.) AB határozat

szabályozásával kapcsolatban is megjelenik. Lukács Nikolett csoportosítását alapul véve,⁷⁵ de attól némileg különbözően venném sorra a házasság szabályozásától eltérő rendelkezéseket és azok indokait, visszáságait.

Rögzítsük először a három kategóriát, amely szerint csoportosítjuk a házasság és a BÉK közti eltéréseket. Az első a közös gyermekvállalás megvonása. Ide sorolnám közös gyermekké fogadás lehetetlenségét, azt, hogy a BÉK nem keletkeztet apasági vélelmet, a partner gyermekének örökbefogadásának tilalmát, illetve az emberi reprodukcióra irányuló eljárások alkalmazásának tilalmát. A második szekciót csak egy téma, a névviselés tilalmának problémája teszi ki. A harmadik csoportba pedig az általam formai különbségnek ítélt életkori és várakozási idő eltéréseit helyezném. Kezdjük az elemzést a reprodukciós eljárás vizsgálatával az első csoportból. A jogalkotó itt kivételt állít a generális utalás alól, és megtiltja a humán reprodukcióra irányuló eljárások alkalmazását a BÉK-ben élők számára.⁷⁶ Mint az a biológiai törvényszerűségekből következik, az azonos nemű pároknak természetes úton – egymástól – nem lehet gyermekük.

Éppen ezen okból tartom értelmetlennek, az általam szintén ebbe a különbség körbe sorolt, a törvény 3§ (2) bekezdésének „A bejegyzett élettársi kapcsolat apasági vélelmet nem keletkeztet.” – fordulatát. Mivel azonos neműekről beszélve, (a BÉK csak számukra elérhető) sem az egyik férfi nem lehet férfi partnere gyermekének biológiai apja, sem nem termékenyítheti meg a tudomány jelen állása szerint nő szintén nőnemű partnerét. Így az apasági vélelem szóba jötte logikailag kizárt, törvénybe foglalása meglátásom szerint szükségtelen. Illetve, hogyha a teljesség kedvéért került rögzítésre, vagyis, hogy a jogalkotó az apasági vélelmet is kivegye a házasságban élők szabályai alól a BÉK tekintetében, akkor a megfogalmazás igényelte volna a „logikailag kizárt” vagy „annak biológiai lehetetlensége miatt” fordulatot, így tényközléssé vált volna a kijelentés. E nélkül fent idézett szövegrészlet inkább feleslegesnek, az eleve lehetetlen törvényi megtiltásának hat.

3.6.1. Családdá válás lehetetlensége azonos neműek számára

Visszatérve a humán reprodukciós eljárásra, annak elérhetetlenné tétele a BÉK-ben élők számára több problémát is felvet. Az első ezek közül a szexuális irányultságon alapuló diszkrimináció. Korai döntéseinek egyikében, az AB még meglehetősen szűken használja a család fogalmat, tulajdonképpen csak a gyermekkel rendelkező házaspárokat tekinti

⁷⁵ Lukács: i.m.138-141. o.

⁷⁶ Bét. 3. § (4) Az emberi reprodukcióra irányuló, külön törvény szerinti eljárásoknak a házastársakra vonatkozó rendelkezései a bejegyzett élettársakra nem alkalmazhatóak.

családnak. Megfogalmazza a testület, hogy „[a] gyermek születésének elősegítése mesterséges vagy művi beavatkozás útján olyan esetekben, amikor a házaspárnak természetes úton nem lehet gyermeke, erősíti a házasság intézményét, és lehetővé teszi a tulajdonképpeni család létrejöttét.”⁷⁷ Bár a mai családfogalom ennél sokkal tágabb, az vitathatatlan, hogy a társadalomban a gyermekvállalás szorosan összefügg a családdá válás jelenségével. Gondoljunk csak a népies „hány családja van?” kérdésre, amely a gyermekek számáról való érdeklődést jelenti. BÉK esetén csak a leszbikus párokat érinti a mesterséges megtermékenyítés lehetősége azzal, hogy számukra párként az eljárás nem vehető igénybe, a jogalkotó megfosztja őket a „családdá válás” lehetőségétől. Az AB ezt azzal indokolja, hogy a társadalmi reprodukció tipikusan a házasság feladata, és a jogalkotó ezzel is különbséget kíván tenni a házasság és a BÉK között. (A testület a különbségtétel kérdését részletezi, de az örökbefogadás témájával közösen, így részletesebben az elkövetkezőkben lesz célszerűbb bemutatnom.) A házasság védelmének így módon való kifejezése csak abban problémás, hogy amennyiben a jogalkotó a házasság prioritását az által is kívánja biztosítani, hogy a humán reprodukciós eljárások csak házaspárok számára elérhetőek, akkor annak semmilyen más kapcsolati formában élők számára nem kellene nyitottnak lennie. Ez azonban nincs így, mivel bizonyos feltételek fennállása esetén egyedülálló és különmű élettársak számára is lehetséges az emberi reprodukcióra irányuló eljárások elvégzése.⁷⁸ Utóbbiak számára a mesterséges megtermékenyítésben való részvételt már az 1997. évi CLIV. törvény tette lehetővé. Tehát az az AB szóban forgó határozatának meghozatalakor már több, mint tíz éve lehetséges volt különmű élettársak számára a mesterséges megtermékenyítés. Így nem az összes élettársi kapcsolatot kívánja hátrányosabb helyzetbe hozni a jogalkotó azzal a házassághoz képest, hogy nem engedélyezi számukra a mesterséges beavatkozást a gyermekvállaláshoz. (Hiszen különmű élettársak számára ez megengedett.) Csupán szexuális irányultság alapján tesz különbséget a jogalkotó, mikor azonos nemű élettársaktól elvonja a humán reprodukciós eljárásokban való részvétel lehetőségét.

Az AB határozatában egy bekezdésben rendelkezik a humán reprodukcióról és az örökbefogadásról. A Bét. rendelkezései szerint ugyanis a BÉK-ben élők számára nem lehetséges a közös gyermekké fogadás.⁷⁹ Az AB álláspontja szerint ez szintén a BÉK-nek a házasságtól való elkülönítését célozza. A testület kiemeli, hogy különműek esetében az

⁷⁷ 750/B/1990. AB határozat

⁷⁸ L. bővebben a hatályos szabályozást: 30/1998. (VI.24.) NM rendelet az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások végzésére vonatkozó, valamint az ivarsejtekkel és az embriókkal való rendelkezésre és azok fagyasztva tárolására vonatkozó részletes szabályokról

⁷⁹ Bét. 3. § (2) A bejegyzett élettársakra a házastársak által történő közös gyermekké fogadásra vonatkozó szabályok nem alkalmazhatóak.

örökbefogadás lehetetlenné tételének nem lenne ekkora jelentősége, mivel számukra nem ez a közös gyermekvállalásának egyetlen útja. Tipikusan a különnemű élettársaknak lehet természetes úton gyermekük, illetve – amint az előbb azt megállapítottuk – mesterséges megtermékenyítési eljárásban is részt vehetnek. A BÉK-ben élőkől az örökbefogadás megvonása azonban a jogi értelemben közösnak tekintett gyermek vállalását lehetetleníti el. Az AB indokolása szerint a különbségtétel oka az, hogy a házasság és a BÉK „társadalmi rendeltetése” más, és a jogalkotó ezt a differenciát rögzíti. Az AB a 14/1995. (III. 13.) határozatában megalkotott házasságfogalom szerint a házasság „tipikusan közös gyermekek születését és a családban való felnevelését célozza” és még szintén ebben a határozatában az AB rögzítette azt is, hogy az állam a házasságot azért részesíti kiemelt, alkotmányos védelemben, hogy „elősegítse a házastársak számára a közös gyermekkel is rendelkező család alapítását”. A család rendeltetése tehát a közös gyermekek családban való felnevelése. Ezzel szemben a BÉK védelmének indoka az a felismerés, miszerint „két személy tartós életközössége megvalósíthat olyan értékeket, hogy az [...] igényt tarthat jogi elismerésre”.⁸⁰ A jogalkotó csupán ennek a védelmi igénynek tesz eleget, és egyáltalán nem kívánja biztosítani az azonos neműek számára a közös gyermekvállalás lehetőségét. Nem lehetséges számukra az egymás korábbi kapcsolatából származó gyermek örökbefogadása sem. Jogilag tehát a gyermeket nevelő BÉK-ben élők sehogyan sem válhatnak családdá. A jogalkotó ezt nem akarja számukra engedni, az AB pedig ezt a jogalkotói hozzáállást támogatja és érvként használja fel a házasság és BÉK magyarázatára.

Véleményem szerint a családdá válás ellehetetlenítése az azonos nemű bejegyzett élettársak számára diszkriminatív, aránytalan és indokolatlan különbségtételt jelent a házasságban élőkhez képest. Korábban már leírtam álláspontomat arról, hogy a házasság „kiemelt védelmének” igényét, ha már a jogalkotó mindenképpen kívánja a kiemelt védelmet történelmi hagyományokhoz és „keresztény” értékekhez ragaszkodva, már önmagában kielégíti a házasság Alkotmányban szereplése, valamint az a tény, hogy minden más kapcsolati formát csak a házassághoz képest lehetséges definiálni, így az intézmény léte alapvető, eltörlése pedig lehetetlen. Így a házasság védelmét már nem kell szolgálnia annak is, hogy más kapcsolati formáktól jogokat vonunk el. Ez nem is tudja a házasság védelmét szolgálni, hiszen a BÉK, –mint azt az AB is megállapítja – teljesen más „társadalmi rendeltetéssel bír” mint a házasság. Ha az azonos neműektől megvonjuk a gyermekvállalás lehetőségét, az semmiben nem fogja a házasság kiemelt pozícióját erősíteni. Például az

⁸⁰ A 14/1995. ABH részletes kifejtését L. fentebb a 3.1. pontban.

örökbefogadás megvonása semmilyen hatással nincs a házastársak örökbefogadási hajlandóságára, hiszen számukra ez a jog mindig is fennállt. Azzal, hogy ugyanazt a jogot másoknak is biztosítaná a jogalkotó, az nem válna kevésbé értéktelenné azok számára, akik annak előtte is örökbe akartak fogadni, és nem gyakorolna hatást azokra a házastársakra akik addig sem kívántak élni ezen lehetőséggel. A jogelvonásnak egyetlen következménye lesz csupán, hogy megfosztja a családalapítástól azokat a meleg párokat, akik erre egyébként alkalmasak lennének. Kissé szabadon kezelve Bragyova András megállapítását elmondhatjuk, hogy attól, hogy a barackfát nem öntözzük, a változatlanul öntözött körtefa nem kerül jobb helyzetbe, révén alapjaiban mások.⁸¹

Az egymás gyermekének örökbefogadásának tiltásából logikusan következik, hogy így a két azonos nemű szülő közül a nem vérszerinti, (illetve a nem örökbefogadó szülő) csupán de facto szülője a másik szülő gyermekének. Ennek következtében ő részt vesz a gyermek gondozásában, nevelésében, de „papíron” nem illetik meg a szülői jogok, a de facto család nem részesül a jogi értelemben vett állami védelemben, támogatásban. Ez a diszkriminatív hozzáállás a paternalista családpolitikából fakad. Az állam egyes családstruktúrákat előnyben részesít, a házasságban élőket jutalmazó családtámogatási rendszert vezetett be. A mögöttes cél az, hogy a párok a „helyes” együttélési formákat válasszák.⁸² Azonban itt a jogalkotó ismételten elmulasztotta figyelembe venni a társadalmi változásokat, közelebbről a házasságban közös gyermekeket nevelő családtól eltérő egyéb családformákat is. A megkülönböztetés tilalmának elve szerint a családok „mindegyik típusát egyformán támogatni kell, a családpolitikának gyermekközpontúnak kell lennie”.⁸³ A gyermekközpontúság jelenik meg az 57/1991. (XI.8.) AB határozatban is,⁸⁴ amikor a testület így fogalmaz „az Alkotmány 67§ (1) bekezdés [...] tartalmazza a gyermeknek a családi álláshoz, a vérségi családba való tartozáshoz való jogát is. Az idézett alkotmányi szabályból⁸⁵ csak a tényleges családi gondoskodáshoz való jogosultság következik.” Az AB ezután arra hivatkozik, hogy a családi gondoskodást az ún. szociológiai család is biztosítani képes, nem csupán a vérségi. Értelmezésem szerint, ha a gondoskodás a lényeg, akkor addig, amíg

⁸¹ 154/2008. AB határozat, Bragyova András különvéleménye: „Ha az Alkotmány a körte alkotmányos védelmét írná elő, az őszibarack körtével azonos védelme nem sértené a körte Alkotmányban előírt védelmét.”

⁸² Neményi Mária – Takács Judit: Változó család – változó politikák. Szociológiai Szemle 2005. 4 sz. 41-59. o. Hivatkozza: Halmai – Polgári – Sólyom – Uitz – Verman: i.m. 38-39. o.

⁸³ Neményi – Takács i.m. 39. o., valamint ezt erősíti meg a New York-i Gyermekjogi Egyezmény is, mely hangsúlyozza, hogy nem csak a házasságon alapuló kapcsolatokat tekinti családnak.

⁸⁴ A 57/1991. (XI.8.) AB határozat; az idézett határozattal azonos felfogást jelenít meg Szeibert: i.m. ??? o.

⁸⁵ Az idézett alkotmányi szabály: „A Magyar Köztársaságban minden gyermeknek joga van a családjához, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéshez szükséges.”

gyermek testi, szellemi, erkölcsi fejlődése megfelelően biztosított, addig a családdal kapcsolatos minden más tartalmi és formai követelmény irreleváns. Gondolok itt arra, hogy a szülők élettársi vagy házastársi kapcsolatban élnek-e, vagy éppen azonos vagy külön neműek-e. Bár az AB még 1990-ben megállapította, hogy „kívánatos, hogy a gyermek lehetőleg teljes családban szülessen”,⁸⁶ ez a kifejezés már akkor is patetikus hangzott a kívánatos és lehetőleg kifejezésekkel. Ezen kívül az azóta bekövetkezett társadalmi változások is igazolták, hogy a „kívánatos” modell messze áll a valóságtól.⁸⁷ Az viszont minden társadalmi átalakulás ellenére a mai napig helytálló nézet, hogy a gyermek szükségleteit kell elsődlegesen figyelembe venni.⁸⁸ Ennek megfelelően jogi szabályozást elsősorban a szülő és a gyermek viszonya, a köztük fennálló tényleges kapcsolat igényel. A gyermek és jogainak védelme szempontjából a szülei között fennálló viszonyok másodlagosak.⁸⁹ Lehet köztük házasság, BÉK, DFÉK vagy nyilvántartott élettársi kapcsolat, amíg a gyermek kellő gondoskodásban részesül. Ez szolgálja valóban a gyermek érdekét, nem pedig az, ha a jogalkotó makacsul ragaszkodik a kialakult „tipikus” berögződésekhez.⁹⁰ A jelenlegi szabályozás (a Bét. szóban forgó rendelkezései még jelenleg is hatályban vannak) nem felel meg a társadalomban jelentkező valódi állapotoknak. Pontos számuk nem ismert, de élnek Magyarországon ún. szivárvány családok, közülük is kiemelném azokat, akik a törvényi szabályozást megkerülve együtt vállalnak gyermeket. Leggyakoribb, hogy a leszbikus pár egyik tagját termékenyítik meg spermadonor segítségével, majd a megszületett gyermeket közösen nevelik. A gond akkor jelentkezik, ha a vérszerinti anyával történik valami, ilyenkor ugyanis a másik anyának jogilag „nincs köze” a gyermekhez. Aminek folytán akár intézeti elhelyezésre is sor kerülhet, pedig a gyermeknek van szülője, aki továbbra is gondoskodna róla, de a jog ezt nem ismeri el. Véleményem szerint, amikor emberek képesek törvénytelen cselekedetekre (pl. az élettársi kapcsolat letagadása a mesterséges megtermékenyítésben való részvételhez) azért, hogy maguknak jogokat, ráadásul önrendelkezési jogból levezethető jogokat (családalapítás, gyermekvállalás joga) szerezhessenek, a jogalkotónak már réges-régen közbe kellett volna lépnie. Főleg mivel az Alaptörvény⁹¹ L) cikk (2) bekezdése kimondja: „Magyarország támogatja a gyermekvállalást”. Ha a jogalkotó mindenképpen ragaszkodik hozzá korábbi

⁸⁶ 750/B/1990. AB határozat

⁸⁷ L. válások száma, csonka család, mozaik család, élettársak által nevelt gyermekek.

⁸⁸ L. Alkotmány 67. §, Alaptörvény XVI. cikk

⁸⁹ Halmai – Polgári – Sólyom – Uitz – Verman: i.m. 7. o.

⁹⁰ Itt a hagyomány szó a 14/1995. (III.13.) AB határozatban foglaltakra utal: "a házasság tipikusan közös gyermekek születését és családban való felnevelését célozza".

⁹¹ Bátorodom egy Alkotmány hatálya alatt keletkezett AB határozat kifejtésekor [32/2010. (III. 25) AB határozat] az Alaptörvényre hivatkozni, mivel, mint említettem a Bét. az elemzett problémakört nem érintő módosításokkal még ma is hatályos

álláspontjához, és nem kívánja elérhetővé tenni az örökbefogadást azonos nemű párok számára, bár nem érték vele egyet, de a jelenlegi Alaptörvényi fogalomra és a megdönthetetlennek látszó házasság kiemelt védelme-elve tekintettel kénytelen vagyok elfogadni. Viszont a már létező „szivárvány családok” és a pár valamelyik tagjának előző kapcsolatából származó gyermeket együtt nevelő azonos nemű párok érdekében mindenképpen szükséges lenne az egymás gyermekének örökbefogadásának legalizálása a jogbiztonság követelményének biztosítása és a párok által nevelt gyermekek érdekében.

3.6.1. Névviselés lehetősége a BÉK-ben és a házasságban

Ha visszatérünk csoportosításunkhoz, amely a BÉK és a házasság Bét.-ben megfogalmazott különbségeit volt hivatott rendszerezni, a soron következő tétel a névviselés problematikája. Bár az előbb tárgyalt témakörhöz képest a névviselés inkább formális különbségnek tűnik, de mindenképpen érdemes kitérnünk rá, mivel már a Béktv.-ben is szerepelt, az AB pedig az ahhoz kapcsolódó határozatában⁹² is külön nevesítette (az örökbefogadással együtt). A házastársak számára a Ptk. Családjogi Könyve értelmében lehetséges egymás nevének felvétele, -né toldalékolás használata a vezetéknéveik összekapcsolása. BÉK-ben élők számára egymás nevének viselése nem lehetséges, ugyanakkor hölgyek esetében elveszítik a jogot a korábbi férj nevének viselésére a BÉK létesítésével.⁹³ A névviselés (az örökbefogadással együtt) már a Béktv. kapcsán is felmerült, és az akkor aktuális AB határozat bővebben elemezte, mint a jelenleg tárgyalta 32/2010. (III. 25.) határozat. Az AB megállapította a névviselés szabályainak áttekintésekor, hogy házastársak esetén a közös név viselése ugyan nem kötelezettség,⁹⁴ de olyan szimbólum, amely kifejezi összetartozásukat, ennek a szokásnak „a társadalomban hosszú időre visszatekintő hagyománya van” és a közös névviselés joga kifejezetten a házassági státushoz kötődik.⁹⁵ A névviselés joga alapvető mindenki számára,⁹⁶ alkalmas az individualitás és a valahová tartozás kifejezésére egyaránt. A Bét. nem teszi, és a Béktv. sem tette volna lehetővé

⁹² L. 154/2008. (XII. 17.) AB határozat

⁹³ Bét. 3. § (3) A házastársak névviselésére vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatóak a bejegyzett élettársakra. Bejegyzett élettársi kapcsolat létesítése esetén a bejegyzett élettárs volt férje nevét a házasságra utaló toldással nem viselheti tovább, és ez a joga akkor sem éled fel, ha a bejegyzett élettársi kapcsolata megszűnt. Ha a leendő bejegyzett élettárs a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítését megelőzően házassági névként volt férje nevét vagy családi nevét viseli a házasságra utaló toldással, és házassági nevét nem módosítja másik házassági névviselési formára, a születési családi nevének viselésére jogosult.

⁹⁴ L. a Csjt. 26. § (1) bekezdését.

⁹⁵ 154/2008. (XII.17.) AB határozat

⁹⁶ 1959. évi IV. törvényből (Ptk.) 77. § (1) Mindenkinek joga van a névviseléshez.

a BÉK-ben élők számára a közös név bejegyzéskori felvételét. Az AB azonban úgy látja, hogy amennyiben a párok tagjai szükségesnek érzik nevükben is összetartozásuk kifejezését, úgy ezt a közigazgatási névváltoztatás igénybevételével megtehetik. Teljesen más azonban, hogy házastársak esetén, a „felvett” név az érintett saját nevévé válik, vagyis tulajdonképpen megkapja a másik nevét az összetartozás szimbólumaként és azt a lehetőséget a törvény automatikusan biztosítja. A BÉK-et létesítőknek nincs lehetőségük kapcsolatuk bejegyeztetésével kezdődően közös név viselésére. A 154/2008. (XII. 17) határozatban az AB ezt a különbséget formálisnak nevezte, és úgy vélte, hogy ez nem jelent szignifikáns különbséget a házasság és a BÉK között. A különbség valóban nem olyan jelentős, mint például az örökbefogadás esetében, viszont nem szolgálja a házasság védelmét sem, és semmilyen ésszerű indok nem hozható fel a közös névviselés tilalma mellett. Az természetes, hogy azonos neműek között nem fog felmerülni az igény vezetéknévük -né toldással való viselésére, ez akár lehet a mindenképpen keresett különbség is a házasság és a BÉK között. Bár a különbségtétel más eltérésekhez képest elenyésző, az egyenlő bánásmód követelményének megfelelő mégis helyes lenne az eltörlése. Ennek legmegfelelőbb módja – és ebben egyet értek Lukács Nikolett felvetésével – a vezetéknév valamilyen formában történő összekapcsolása lenne.

3.6.C. Eltérő formaságok a házasságkötés és a BÉK tekintetében

Azon rendelkezések harmadik csoportját, amelyet a jogalkotó kivesz a házasság szabályainak alkalmazása alól, formai különbségeknek neveztem el. Elsőként ide tartozik a BÉK létrejöttével kapcsolatos a Bét. 1. § (1) bekezdésében megfogalmazott követelmény, e szerint BÉK akkor jön létre, ha „két, tizennyolcadik életévét betöltött, azonos nemű személy” jelenti ki együttesen az anyakönyvvezető előtt, hogy egymással bejegyzett élettársi kapcsolatra lépnek. Ugyanezt fejezi ki a (2) bekezdés is: „Kiskorú részére bejegyzett élettársi kapcsolat létesítése nem engedélyezhető.” Ezzel ellentétben a Ptk. szabályozása szerint házasságot betöltött tizenhatodik életév esetén gyámhatósági engedéllyel lehetséges kötni. Az eltérően meghatározott szükséges életkor szexuális irányultságon alapuló diszkriminációt jelent. Az AB szerint, annak oka, hogy BÉK-re csak felnőttek léphetnek a kiskorúak védelmében keresendő. Azonos indokolással állapít meg szintén eltérő korhatárt a jogalkotó a már említett gyülekezési joggal kapcsolatban.⁹⁷ Meglátásom szerint, ha a kiskorúak védelme indokolja, hogy BÉK csak betöltött tizennyolcadik életévvel kötessen, akkor ugyanennek

⁹⁷ Vö. a 62. lábjegyzettel.

kellene fennállnia a házasság esetén is. Hiszen mind a házasság, mind pedig a BÉK a véglegesség szándékával létrehozott intézmény, a korhatár célja pedig éppen az, hogy a befolyásolható és korlátozott életpaszttal rendelkező tizenéveseket megóvja attól, hogy meggondolatlanul lépjenek egy potenciálisan életre szóló kapcsolatba. Ezzel szemben a jogalkotó szerint egy tizenhat éves fiatal elég érett a házassághoz, a BÉK-hez azonban nagykorúnak kell lennie. Az egyetlen lényeges különbség a homoszexualitás. Hogy a törvényi rendelkezés ne legyen diszkriminatív, meglátásom szerint át kellene vennie a házasság szabályozásából a tizenhatodik életévét betöltött gyámhatósági engedéllyel BÉK-re léphet formulát. Így a jogalkotó nem tenne különbséget a fiatalok között szexuális irányultság alapján. A gyámhatóságnak pedig a BÉK esetén is meg lenne a lehetősége, hogy elutasítsa az ez ügyben hozzá érkező indokolatlan kérelmeket, ezzel biztosítva a kiskorúak védelmét.

Második a formai különbségek csoportjában a várakozási idő eltérése a szóban forgó két intézmény között. A házasságkötési szándék bejelentését követően legkorábban 30 nappal későbbre tűzhető ki a házasságkötés, ezzel szemben BÉK esetén a kötelező várakozási idő 6 hónap. A különbség magyarázata elviekben a jogintézmény magyar jogrendszerbeli idegenségében keresendő.⁹⁸ Véleményem szerint ez nem jelent kellő megalapozottságot a mintegy hatszor hosszabb várakozási időre. Ez a kikötés csak annyit eredményez, hogy 6 hónap alatt rengeteg olyan dolog történhet, amely miatt lehetetlenné válik a BÉK-ra lépés, lehet szó megbetegedésről, elhalálozásról, élethelyzetben bekövetkező változásokról vagy a feleknek egyszerűen csak túl sok lehetőségük nyílik a visszalépésre a negatív társadalmi közegben. Ezzel végül is elérhető az bizonyos társadalmi csoportok által támogatott cél, vagyis lehetséges, hogy kevesebben fogják igénybe venni a BÉK intézményét. A valóságban azonban nem a hosszúra nyúlt várakozási idő tántorítja el szándékuktól az azonos nemű párokat, hanem korábban kifejtett számukra hátrányos rendelkezések sokasága és a BÉK-ben nem biztosított jogok hiánya.

4. Az AB családvédelmi kísérlete

A teljesség kedvéért érdemes említést tennünk a 43/2012. (XII.20.) AB határozatról.⁹⁹ Az indítványozó Szabó Máté alapvető jogok biztosa volt, aki a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény (továbbiakban: Csvt.) egyes rendelkezéseit támadta, és kérte az AB-t utólagos normakontroll eljárás lefolytatására. Álláspontjában kifejtette, hogy a Csvt.

⁹⁸ Lukács:i.m.139-141. o.

⁹⁹ Közzétéve a Magyar Közlöny 2012. évi 175. számában

családfogalma szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetést valósít meg.¹⁰⁰ Nem bocsátkoznék a határozat hosszas elemzésébe.¹⁰¹ A Csvt. 7. §-át az AB az Alaptörvény L) cikkével összhangban értelmezte. Megállapította, hogy az L) cikk ugyan egy mondatban védi a házasságot és a családot, de a kettőt nem kapcsolja össze. A család, mint a nemzet fennmaradásának alapja nem kötött a házasság létehez. [Ekkor a 2011.04.25.-én hatályba lépett eredeti L) cikk szövegről beszélünk.¹⁰²] A „nemzet fennmaradásának alapja” fordulatot értelmezve a testület arra következtetésre jutott, hogy az állam intézményvédelmi kötelezettségéből fakad, hogy a család védelmének nem csak a házasságra, hanem egyéb társas kapcsolati formákra és a szociológiai értelemben vett családra is vonatkoznia kell. Az egyéb kapcsolati formákat a jogalkotó nem sorolta fel, a törvényi család fogalom pedig túlságosan szűknek bizonyult. Nem terjedt ki a definíció a meddő házaspárokra, a közös gyermekkel rendelkező különnemű élettársakra. Az AB így a támadott törvényi rendelkezéseket megsemmisítette (7. §) illetve hatályba lépésüket felfüggesztette (8. §).¹⁰³ Ugyanakkor a szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetést korábbi gyakorlatára hivatkozva nem állapította meg.¹⁰⁴

Az AB tehát egy nagy kezdeti lépést tett a család fogalmának kiterjesztése felé. A további lépéseket a jogalkotó akadályozta meg, amikor az Alaptörvény IV. módosításával *a családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő- gyermek viszony* fordulata lehetetlenné tette a BÉK-ben élők számára a család fogalom alá tartozást.

5. Összegzés

Összegezve a leírtakat megállapíthatjuk, hogy az AB határozatai követnek bizonyos megváltoztathatatlan elveket és használnak olyan fogalmakat, amelyeket a testület eleve adottnak vesz. Ezek között találjuk a házasság fogalmát is, amelynek alapvető fogalmi elemei változatlanul térnek vissza, és immunisak a társadalomban zajló változásokra. Ilyen elem a házastársak különmeműsége, a közös gyermekek nemzése vagy szülése, de ezen kívül az AB megfogalmazta azt is (14/1995. (III. 13.) ABH), hogy a házasság „a házastársak kölcsönös

¹⁰⁰ A törvény 7. §-ában meghatározta a család fogalmát „a család a természetes személyek érzelmi és gazdasági közösségét megvalósító olyan kapcsolatrendszer, amelynek alapja egy férfi és egy nő házassága vagy egyenesági rokoni kapcsolat, vagy a családba fogadó gyámság”.

¹⁰¹ Erről l. a 2. pontban írtakat.

¹⁰² L. a 2 pontban és a 14. lábjegyzetben.

¹⁰³ Jegyezzük meg, hogy ebben az esetben nem jelentett problémát a részleges megsemmisítés, nem úgy, mint a Békvt. esetében.

¹⁰⁴ L. a 154/2008. (...) AB határozatot. A jogalkotó nem kívánja lehetővé tenni az azonos nemű párok számára a jogi értelemben vett családdá válást.

gondoskodásban és támogatásban élésének is kerete”. A harmadik fogalmi elemet, vagyis a gondoskodást és támogatást az azonos nemű párok is vitathatatlanul megadják egymásnak. De a jogalkotó ennél többre értékeli a másik két elemet. Az AB későbbi határozatában ugyan megállapította, hogy „a gyermekek nemzésére és szülésére való képesség nem fogalmi eleme a házasságnak, a különmeműség azonban igen. Ezzel megoldotta ugyan a meddő párok problematikáját, de különmeműség követelménye továbbra is áthatolhatatlan akadály a melegházasságért küzdők számára. Véleményem szerint a jogalkotónak vissza kellene térnie ahhoz a házasság definícióhoz, mely még az 1952. évi IV. törvény (korábbi Ptk.) kapcsán fogalmazódott meg. E szerint a házasság „két szabad és egyenlő ember kölcsönös vonzalomra épített önkéntes közössége”.¹⁰⁵ Ebből a megfogalmazásból eltűnnek a nemek, kizár tehát minden szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetést. Kifejezi a házasság szabadságát, ami alapjog, ezáltal mindenkit megillet, szemben BÉK-kel, amelyhez való jogot az AB az önrendelkezési jogból és a személyiség szabad kibontakoztatásának jogából vezeti le. Az a meglátásom, hogy házasság legfontosabb fogalmi eleme a kölcsönös gondoskodás és támogatás, amely abszolút független a nemi identitástól és szexuális irányultságtól. Erre számos példát figyelhattunk meg a külföldi gyakorlat vizsgálatakor.

Láthattuk, hogy a jogalkotó merész lépésre szánta el magát a Békvt. megalkotásakor, mivel a BÉK intézményét azonos és különmemű párok számára is lehetővé kívánta tenni. Problémát okozott az AB szerint az intézmények összemosása. Egy 2007-ben készült felmérés szerint az LMBT érintettek között 80%-os támogatottságot élvezett az örökbefogadás biztosítása és házasság, míg regisztrált partnerkapcsolatot 93% támogatta.¹⁰⁶ Az eltérő százalékok azt mutatják, hogy maguk az érintettek nagyon is különbséget tudtak tenni az egyes párkapcsolati formák között.

Végül részben valósultak meg az elképzelések „egy ígéretes kezdetben”, a Bét-ben, amely azonban számos jogosultság biztosításával maradt adós a BÉK-ben élők felé. Ebből a legjelentősebb és legsérlemesebb a családalapítást kizáró rendelkezések köre. Az AB nem tudja megalapozottan megindokolni a tilalmat, csupán a házasság rendeletetésével és kiemelt szerepét hozza fel a jogalkotó védelmére. Dolgozatomban említettem, hogy miként is kellene

¹⁰⁵ L. bővebben Szladits Károly: Az új családjogi törvény bemutatása és méltatása. A Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtörténeti Tudományok Osztályának Közleményei 1953. 1-2. sz.13. o., hivatkozva: Halmai – Polgári – Sólyom – Uitz – Verman: Távol Európától – Kiemelt védelem alacsony színvonalon Fundamentum 2009. 1. sz.

¹⁰⁶ Takács Judit – Mocsonaki László – P. Tóth Tamás: A leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű (LMBT) emberek társadalmi kirekesztettsége Magyarországon. Kutatási zárójelentés. MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest 2007. 58. o. A kutatás eredményét ismerteti: Halmai- Polgári- Sólyom- Uitz Verman:i.m. 39. o.

orvosolni ezeket a helyzeteket. Itt kiemelném még egyszer, hogy a legfontosabb minimum lenne a párok számára azt a lehetőséget biztosítani, hogy egymás gyermekét (vagyis az általuk közösen nevelt gyermeket) örökbe fogadhassák. Erre a gyermek „mindenek felett álló” érdeke miatt van szükség, úgy vélem, a mindenek felett álló jelző magában foglalja a házasság „hagyományának” és eredeti rendeltetésének védelme felett állást is.

Annak érdekében, hogy végső konklúziót vonhassak le sokadszorra hívom elő Bragyova András gondolatait. A házasság fogalmának változnia kell, ha a társadalmi felfogás is megváltozott idő közben, erre a törvényalkotónak kötelessége figyelemmel lenni. Ideális állapotnak a házasság intézményének megnyitását tartanám az azonos nemű párok számára. Ebben az esetben felzárkóznánk az Európában követett modellhez, és az ottani tapasztalatok alapján nem kellene tartanunk a házasság intézményének „kiüresedésétől”. A házasság intézménye visszakapná a még 1952-ben neki szánt tartalmat, hiszen a megfogalmazás szerint a házasság két szabad ember gondoskodáson alapuló közössége, így a házasság nemektől független lenne. Ez párhuzamosan vonná maga után a család fogalmának változását. Mindkettőhöz Alaptörvény módosítás szükséges.

Szintén Alaptörvény módosítás szükséges az általam reálisabbnak látott célkitűzéshez. Az L) cikknek a negyedik módosítással bekerült „a család alapja a házasság” formulának kikerülésével ugyanis lehetővé válna a BÉK-ben élők családdá válása. Lehetséges lenne a reprodukciós eljárásban részvétel, az örökbefogadás és közös gyermekek együtt nevelése, ezúttal már hivatalosan, a szabályozás mindenféle megkerülése nélkül.

Ha figyelembe vesszük a társadalomban uralkodó valós állapotokat és igényeket, beláthatjuk, hogy a jogalkotónak el kell szakadnia a hagyományos felfogásától, és a többek között általam is javasolt változtatásokat irányába kell mihamarabb lépéseket tennie. Hiszen, mint a latin mondás nyomán jól tudjuk a szabályokhoz, és meglévő joghoz való görcsös ragaszkodás értékek védelméhez nem, kirekesztéshez és igazságtalansághoz viszont annál inkább vezet.

Irodalomjegyzék

Felhasznált irodalom

1. Drinóczi Tímea – Zeller Judit: A házasság és a család alkotmányjogi jellege. JURA 2006. 1. sz.
2. Drinóczi Tímea:– „Nyugodjék BÉKében?”- Az Alkotmánybíróság a bejegyzett élettársi kapcsolatról. Közjogi Szemle 2009. 1. sz.
3. Farkas Lilla: Szép szavak: a melegek jogai és a III. Köztársaság. ILGA-EUROPE Amszterdam után., a Háttér Társaság kiadványa, 2000
4. Halmai Gábor – Polgári Eszter – Sólyom Péter – Uitz Renáta – Verman Martin: Távol Európától – Kiemelt védelem alacsony színvonalon, Fundmentum 2009. 1. sz.
5. ILGA-EUROPE Amszterdam után: Szexuális orientáció az Európai Unióban és Magyarországon. a Háttér Társaság kiadványa 2000.
6. Jakab András: Az Alkotmánybíróság első határozata a bejegyzett élettársi kapcsolatról. JeMA 2012. 2. sz.
7. Lukács Nikolett: Bejegyzett élettársi kapcsolat – az azonos neműek „22-es csapdája”. Jura 2013. 2. sz.
8. Mógor Judit – Horváth László: Alkotmányos korlátok (garanciák) a minősített időszakokról szóló szabályozásban. Bolyai Szemle 2009. 3. sz.
9. Neményi Mária – Takács Judit: Változó család – változó politikák. Szociológiai Szemle 2005. 4 sz.
10. Schanda Balázs – A házasság intézményének védelme a magyar alkotmányjogban, Iustum Aequum Salutare IV. 2008. 3. sz.
11. Somlai Péter – Tóth Olga: A házasság és család változásai az ezredforduló Magyarországon. Educatio 2002. 3. sz.
12. Szeibert Orsolya: Az élettársak és vagyoni viszonyaik: különös tekintettel a magyar ítélkezési gyakorlatra és a házasságon kívüli partnerkapcsolat szabályozásai megoldásaira Európában. HVGORAC, Budapest 2010.
13. Szladits Károly: Az új családjogi törvény bemutatása és méltatása. A Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtörténeti Tudományok Osztályának Közleményei, 1953. 1-2. sz.
14. Takács Judit, Mocsonaki László, P. Tóth Tamás- A leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű (LMBT) emberek társadalmi kirekesztettsége Magyarországon. Kutatási zárójelentés, Budapest MTA Szociológiai Kutatóintézet, 2007. 58
15. Tóth Andrea Noémi: A távoltartás anomáliáinak polgári jogi vetületei. Jogelméleti Szemle 2013. 2. sz.o.
16. Uitz Renáta: Melegházasságon innen és túl – A meleg párok esete a köztársasággal Fundamentum 2005 2.sz.

Felhasznált Alkotmánybírósági határozatok

1. 750/B/1990. AB határozat
2. 57/1991. (XI.8.) AB határozat
3. 22/1992. (IV. 10.) AB határozat,
4. 14/1995. (III.13.) AB határozat
5. 44/1995. (VI. 30.) AB határozat
6. 4/1996. (II. 23.) AB határozat
7. 67/1997. (IX. 19.) AB határozat
8. 21/1996. (V. 17.) AB határozat
9. 15/2000. (V. 24.) AB határozat
10. 16/2000. (V. 24.) ABH
11. 29/2000. (X. 11.) ABH
12. 38/2003. (VI. 26.) ABH
13. 43/2007. (VI.27) AB határozat
14. 65/2007. (X.18.) AB határozatot
15. 154/2008. (XII.17.) AB határozat
16. 32/2010. (III.25.) AB határozat

Jogforrások

1. Alaptörvény
2. Alkotmány
3. A házasságról, a családról és gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény
4. Magyar Köztársaság Polgári törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény
5. 30/1998. (VI.24.) NM rendelet
6. 2007. évi CLXXXIV. törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatról
7. 2009. évi XXIX. törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról (Bét.)
8. A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény